

Výzkum gravettského a neolitického sídliště v Řevnicích, okr. Praha-západ

Jan Eigner – Milan Lička – Antonín Přichystal
† Slavomil Vencl – Karel Žák

1. ÚVOD

Řevnice náleží mezi klasické lokality českého gravettienu, i počtem nálezů patří k nejbohatším. Tři terénní výzkumy pracovníků Národního muzea, Jiřího Neustupného (1940), Bedřicha Svobody (1951) a Josefa Skutila (1951), se staly předmětem důkladného monografického vyhodnocení (*Šída ed. 2009*, 89–121; *Šída 2010* s lit.),¹ jemuž předcházela dílčí zpráva (*Skutil 1953*) a výběrový přehled artefaktů (*Otte 1981*, 251–254; *Skutil 1952*, tab. XXVIII–XXXI; *Žebera 1958*, obr. 37).

Mimo citované publikace se ocitla třetí a poslední etapa výzkumu řevnické stanice, kterou provedl roku 1961 Slavomil Vencl (*Sklenář 2013*, 15, 27–29; *Vencl 1961a,b*; *Vencl 1962*; *Vencl 1999*, 367–368).² Zveřejnění výsledků této, oproti předchozím akcím drobné sondáže se jeví smysluplné ze dvou důvodů:

1.) Fixuje rozsah plochy s nálezů na západním okraji sídliště, přičemž na rozdíl od předešlých kampaní zůstala uchována i jejich hrubotvará složka; 2.) Vzhledem ke zničení centrální části lokality a lokalizaci potenciálních zbytků osídlení v zahradě nelze v blízké budoucnosti očekávat nová zjištění. Poslední doplněk k nálezovému fondu tak tvoří zveřejnění nálezů rodiny Sklenářových, příležitostně získávaných na lokalitě od roku 1940.

Vyhodnocení pramenů gravettienu zjištěných na počátku šedesátých let minulého století představuje příležitost ke zveřejnění nových poznatků či korekcí. Doplněny jsou poznámky k nástrojům otupeného boku (kapitola 5), vypovídajících o chronologii osídlení. Kromě toho došlo ke zpřesnění surovinových určení mladopaleolitického osídlení (kapitola 3.2.2.1) a kompletnímu zhodnocení neolitických situací a nálezů, registrovaných během všech výzkumů (kapitola 6).

Obr. 1. Řevnice, okr. Praha-západ. Poloha lokality na mapě Čech.

1 Díky kompletnímu zveřejnění dokumentace z výzkumů ve 40. a 50. letech (in *Šída 2010*) se v dalším textu odkazujeme na citovanou monografii, kde lze dohledat příslušné rukopisné a strojopisné zdroje. Další dokumenty (korespondence pracovníků NM s V. Sklenářem, dobové novinové zprávy) obsahuje práce K. Sklenáře (2013), z níž pro účely článku reprodukuje část fotografické dokumentace.

2 Nálezy z výzkumu v roce 1961 i sběry K. Sklenáře a jeho rodiny přešly do sbírek NM (zatím bez inv. č.). Paleolitické nálezy z lokality ze 40. a 50. let jsou uloženy pod inv. č.: H1-60699–61072, 61074–62785, 62788–62823, 72280, 75921, 75926–75929, 75931–75934, 75937–75959, 75961–76008, 76010–76048 (+ dalších 397 ks štipané industrie bez inv. č.), neolitické pod inv. č.: H1-61073, 62777, 62780, 62786–62787, 62792, 75922–75925, 75935–75936, 75960, 76009, 76046–76047, 76049–76051, 88021–88033, 513179–513204.

2. LOKALIZACE, PRŮBĚH A METODIKA VÝZKUMU

Naleziště (souřadnice zhruba středu lokality JTSK: Y=759520 X=1059988) se rozkládá v nadm. výšce 217 m na spodní (nikoli nejnížší) terase Berounky, na úpatí pod prudkým SV svahem vysokého návrší zvaného Vrážka, jež spolu s protilehlou Černou skálou zužuje průchodní pás na šířku 100–150 m. Ten se v prostoru lokality začíná rozšiřovat směrem k centru současných Řevnic. Tok řeky je t. č. vzdálen 150 m,

Obr. 2. Pohled od severozápadu na zužující se údolí Berounky mezi Černou skalou (vlevo) a úpatím návrší Vrážka (v prostoru zvaném Na Chybě). Zastíněná poloha lokality vyznačena šipkou. Foto K. H. Sklenář na poč. 30. let 20. stol.

při převýšení 16 m (*obr. 2; Šída 2010, obr. 1–2*). V klasickém členění říčních teras Berounky (např. *Balatka – Loučková 1991*) se jedná o terasu VI., případně VIIa., se stářím odpovídajícím zřejmě mladší části saalského glaciálu nebo počátku glaciálu viselského. Osídlení se tedy nacházelo v chráněné a zároveň strategické poloze na mírném svahu kvartérní terasy s výhledem na zúžený úsek údolí Berounky (*Šída 2010; Vencl 1999, 368*), navíc poblíž sníženiny s drobnou vodotečí (asi 180 m východněji).

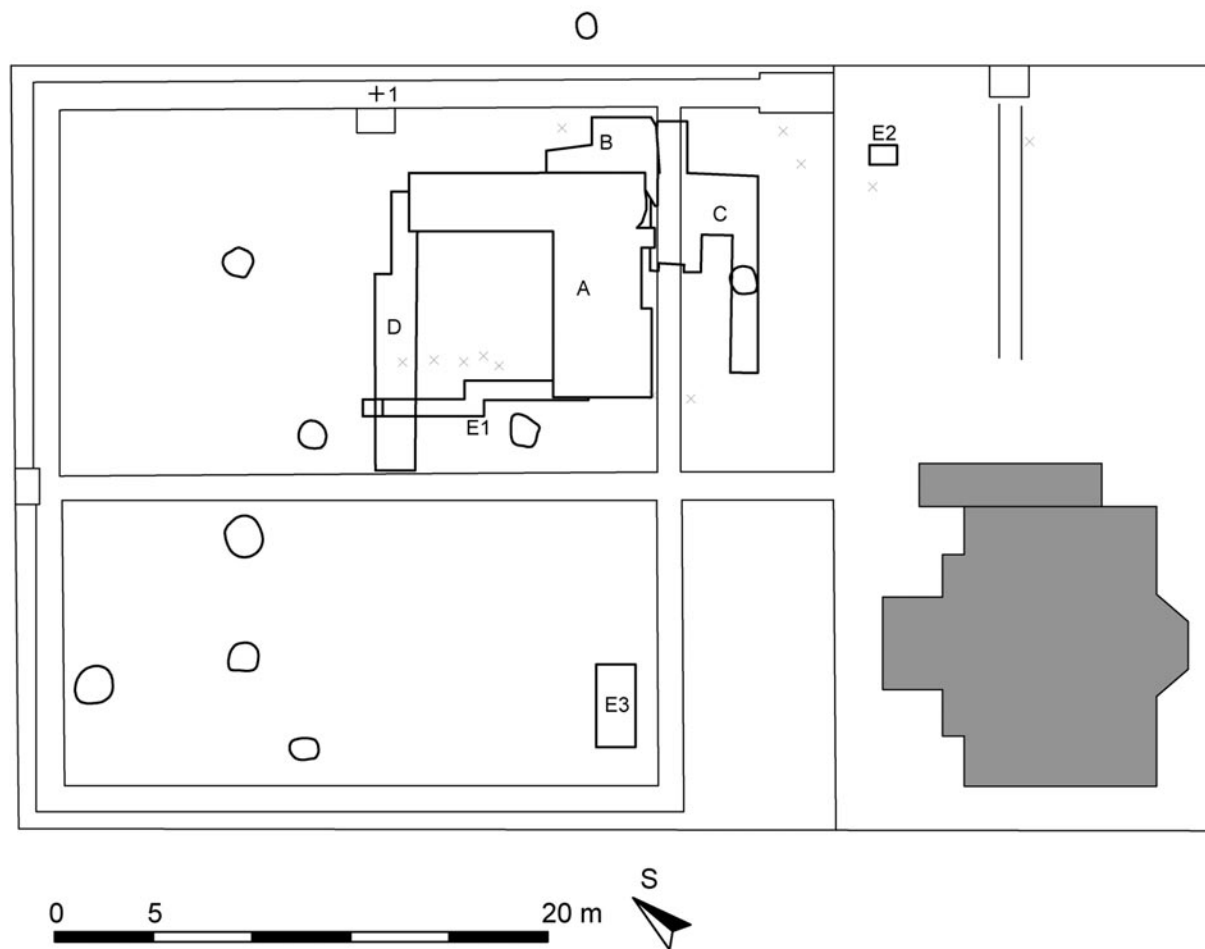
V postupně zastavovaném prostoru se rozkládalo pole p. Kadeřábka ze Zadní Třebaně, po rozdělení původní parcely zčásti zastavěné, dílem obsazené zahradou s ovocnými stromy (*obr. 3 vlevo*). Po objevu prvních „pazourků“ na jaře 1940, rozeznanych p. Václavem Sklenářem (1873–1943, *obr. 3 vpravo*), následovaly odkryvy v letech 1940 a 1951.

Rozložení sond v prostoru koncentrace mladopaleolitických nálezů v JV části zahrady, patřící k domu č. p. 486, bylo determinováno možnostmi volných ploch (*Skutil 1953, obr. 316; Šída 2010*; další detaily a fotografickou dokumentaci uvádí *Sklenář 2013*). Severozápadní okraj odkryvů tvořila sonda D, na západní straně sonda E, mezi nimiž a hlavním odkryvem zůstal meziprostor o rozměrech 7 × 7 m, později zastavěný domem (č. p. 985).

K výslednému plánu odkryté plochy a dalších zásahů (*obr. 4*) poznamenejme, že představuje určitý kompromis mezi známými údaji, náčrtu a plány. Po mírné aktualizaci plánu všech terénních odkryvů,

Obr. 3. Řevnice, okr. Praha–západ. Vlevo zahrada vily rodiny Sklenářových s lokalitou od jihozápadu. Foto K. Sklenář 1959; vpravo momentka z výzkumu v roce 1940 se stojícím Václavem Sklenářem, při práci uprostřed domovník Tomáš Schnelzer, vpravo Oldřich Vidim (1899–1978), preparátor a konzervátor pravěkého oddělení NM. Snímek u článku v listu Venkov („Objev v Řevnicích“, 17. 4. 1940, Anonym).

Obr. 4. Řevnice, okr. Praha-západ. Rozložení všech sond z let 1940, 1951 a 1961. Na plánu domu a zahrady s chodníky a kůlnami (ve stavu do poč. 60. let) vyznačeny všechny sondy (A–E), zkušební sondy J. Neustupného (nepravidelné kruhové plochy), pokusné vrty S. Vencl (křížky) a místo nálezu 4 ks ŠI v narušení u keře z roku 1958 (křížek s číslem 1). Upraveno dle *Sklenář 2013*, 16; *Šída 2010*, obr. 8 a *Vencl 1962*, II). Zhotovili J. Souček a J. Eigner.

vrťů i dokumentovaných výkopů zahrnuje zkoumaná plocha celkem zhruba 165 m², hlavní odkryv mladopaleolitické lokality (*obr. 5A*) celkem 155 m². S výjimkou malých zjišťovacích „jámových sond“ na sousední Klimtově zahradě, vykopaných v roce 1940 (tehdy ppč. 740/7, dnes 2592), se všechny sondy a vkopy děly na býv. zahradě vily rodiny Sklenářovy.

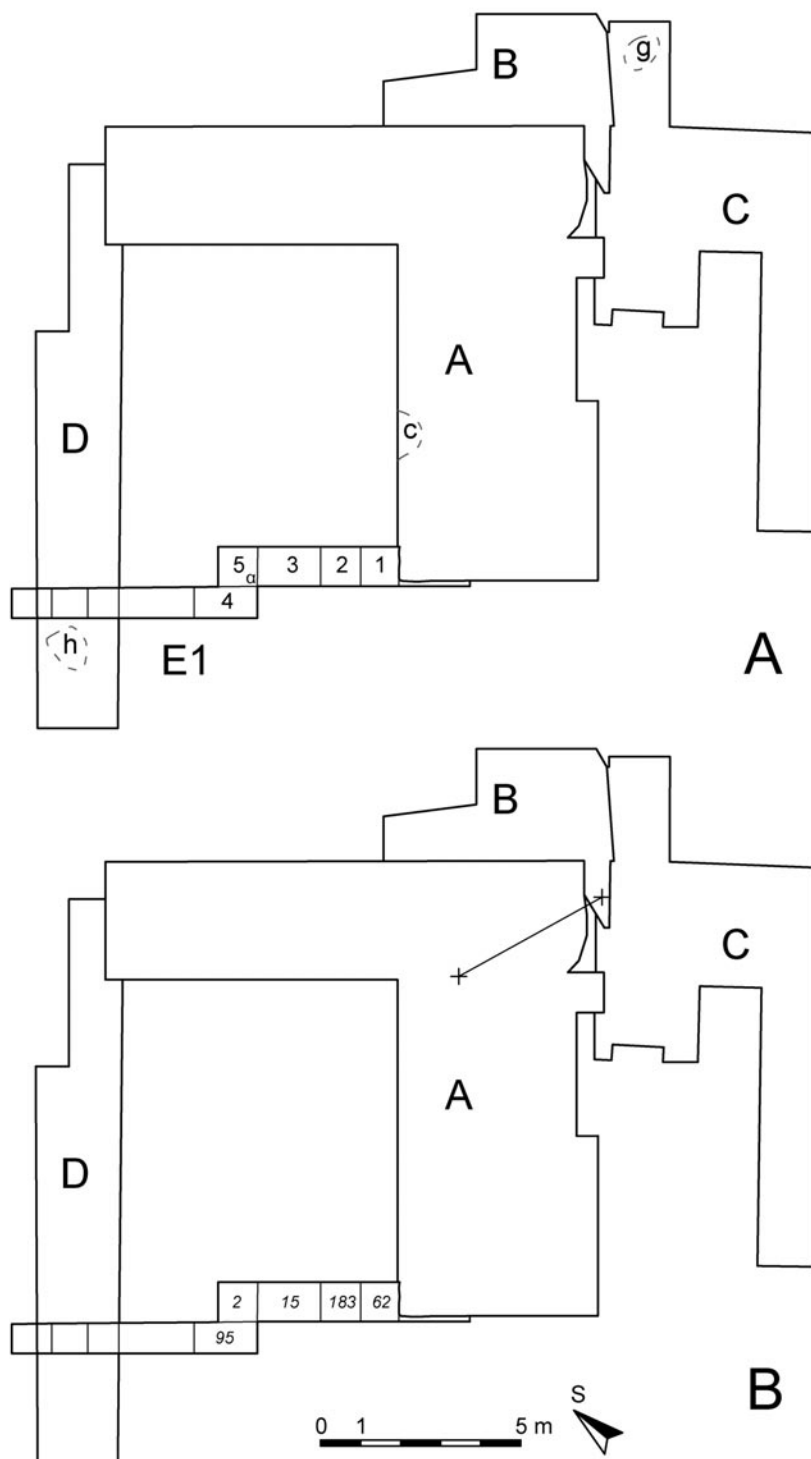
3. VÝZKUM ROKU 1961

Podnětem k dalším sondážím bylo hlášení p. K. H. Sklenáře o chystané nové výsadbě několika vymrzlých stromů na zahradě. Ve dnech 22. 5. – 7. 6. 1961 provedl S. Vencl (Archeologický ústav ČSAV v Praze), za dílčí účasti K. Sklenáře, záchranný výzkum. Ten sledoval jednak upřesnění stratigrafie a s tím související možnost získání uhlíků pro ¹⁴C, jednak stanovení rozlohy i koncentrace osídlení. Kromě níže popsaných sond bylo v místě koncentrace i mimo ni provedeno 12 vrťů geologickým vrtákem (*Sklenář 2013*, obr. na s. 16).

3.1. Popis sond E1–3 z roku 1961 (*Vencl 1962* a další podklady)

Sonda E1, gravettien, kultura s lineární keramikou

Obdélná sonda (*obr. 5–7*) s odsokem k severu zhruba v polovině delší osy byla umístěna na západním okraji odkryvu tak, aby zachytila tehdy nezakreslené sondy J. Skutila a J. Neustupného a byl zjištěn rozsah osídlení západním směrem. Rozměry: 620 × 100 a 520 × 30 cm, plocha asi 9 m², hloubena až na podložní říční terasu, průměrná hloubka 100–110 cm. Profil: 1: tmavohnědá sypká zahradní hlína, mocnost ca 35 cm, 2: světlehnědá jílovitá hlína, mocnost 10–20 cm, 3: černohnědá masná strukturní hlína (odpovídající „neolitickým černozemím“), s neolitickými nálezy, mocnost

Obr. 5. Řevnice, okr. Praha-západ. **A.** Plán sond centrální části lokality s vyznačením sektorů v sondě 1/1961 a obrysů pravděpodobných neolitických jam (c, g, h), **B.** Týž plán s počty gravettské štípané industrie v sektorech sondy E1 a úsečkou spojující místa skládky nástroje s otupeným bokem (3. kus, nejspíše přiložený vrcholový fragment, se našel někde v severovýchodní části sondy A). Zhotovili J. Souček a J. Eigner podle Šída 2010, obr. 70 a Vencl 1962.

10–20 cm, 4: žlutavá jílovitá hlína, jejíž svrchních 10 cm obsahovalo gravettskou štípanou industrii (dále ŠI), mocnost ca 35 cm (hloubka 60–80 cm pod povrchem), 5: šterkopísek terasy, mocnost přes 30 cm.

Severozápadním směrem byla sonda prodloužena kvůli zachycení Skutilova výkopu (sonda D), který přesáhla o 90 cm (nepřesnost na plánu způsobuje nesrovnalost mezi zaznamenanou délkou sondy E a překopem sondy D, na plánech s rozdílnou šířkou, cf. obr. 5A a 7A; Šída 2010, obr. 61).

Sonda E2, archeologicky sterilní

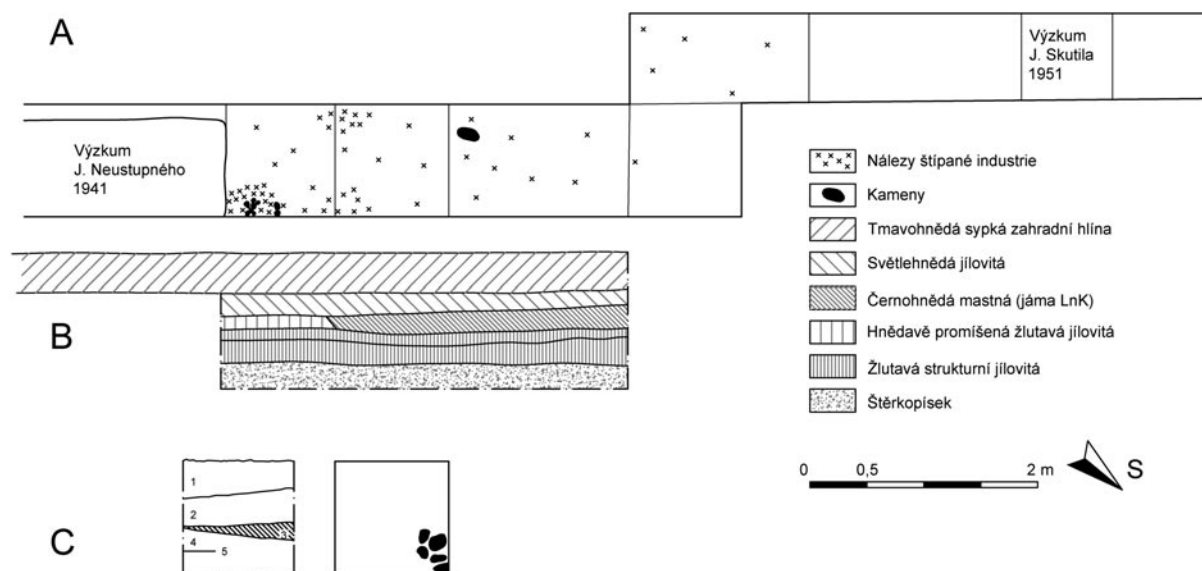
Vykopána východním směrem od dosavadních výzkumů, kvůli zjištění rozsahu naleziště. Rozměry: 150 × 100 cm, hloubka 90 cm. Profil: 1: zahradní hlína, mocnost 35–40 cm, 2: světlehnědá jílovitá hlína, mocnost ca 10 cm, 3: tmavohnědá hlína s načernalými skvrnami, obsahující ojediněle uhlíky (odpovídá patrně černozemnímu půdnímu typu), mocnost ca 15 cm, 4: žlutý písek (při povrchu tmavěji probarvený) se šterkem – říční terasa.

Sonda E3, pravěk

Situována byla JJV směrem od dosavadních odkryvů (asi 25 m na JVV od V rohu sondy 1). Rozměry: 420 × 200 cm, hloubka 200 cm. Zachytila pouze pravěký objekt nepravdělně misovitého profilu (Vencl 1962, II) s mazanící a dvěma atypickými střepy ve výplni, stopy staršího osídlení zjištěny nebyly. Profil: 1: zahradní hlína, hnědá a drobnivá, mocnost ca 75 cm, 2: žlutavá jílovitá zemina (do ní zahlouben z úrovně 5 cm objekt s mastně černou výplní), mocnost ca 115 cm, 3: žlutý hrubý písek a štěrkopísek terasy.

Obr. 6. Řevnice, okr. Praha-západ. Snímek sondy E1/1961 od jihovýchodu. Foto S. Vencl 1961.

Obr. 7. Řevnice, okr. Praha-západ. Sonda E1/1961. **A.** Planigrafie nálezů, **B.** Přiléhající SV profil, **C.** SZ profil a plán metru s kameny v jámě LnK v místě označeném na obr. 5A jako alfa. Překreslil J. Souček podle Vencl 1962 (A) a Sklenář 2013, 28 (B).

3.2. Gravettien, vyhodnocení výzkumu 1961

3.2.1. Terénní situace, planigrafie

Značný časový odstup od válečných i poválečných odkryvů na lokalitě a hlavně komplikovaná stratigrafická situace činí potíže s její interpretací (Šída 2010, 100). Blízkost svahu nasvědčuje v souvislosti s relativní mocností vrstev, že hlína nasedající na terasu je z větší části svahového původu. Souvrství, zaznamenané v sondě 1/1961, které se lišilo absencí tmavé hlíny, obsahuje gravettskou ŠI, jež se vyskytovala ve světlejší hlíně (obr. 7B), v podstatně omezenějším vertikálním rozptylu nálezů max. 10 cm.³

V plánu hustoty mladopaleolitické ŠI v jednotlivých sektorech sondy E1 zaujme její výrazné kolísání, a to od úplného chybění v nejzápadnější části po 183 ks v sektoru 2 (plocha 1 m²). Vysvětlení není při neznámé situaci v nejbližším okolí jednoznačné, pouze vymizení artefaktů, resp. „kulturní vrstvy“ směrem ke Skutilově sondě D odpovídá situaci na jejím jihozápadním konci. Průměr naleziště dosahuje délky

3 Vzorky hlíny odebrané pro analýzu J. Kuklou nejspíš zůstaly nevyužity.

okolo 15 m, v současnosti se obrys hlavní koncentrace jeví oválný až kruhový (plocha by tak byla za hranicí rozsahu jednorázových lovecko-sběračských lokalit, v duchu klasické práce C.-J. Kinda /*Kind 1985*, 114–117, 129/). Nálezy při severním okraji pozemku (bod 1 na *obr. 4*) nevylučují ovšem korekce, z pohledu budoucího ověření spíše hypotetické.

3.2.2. Nálezy (výzkum 1961)

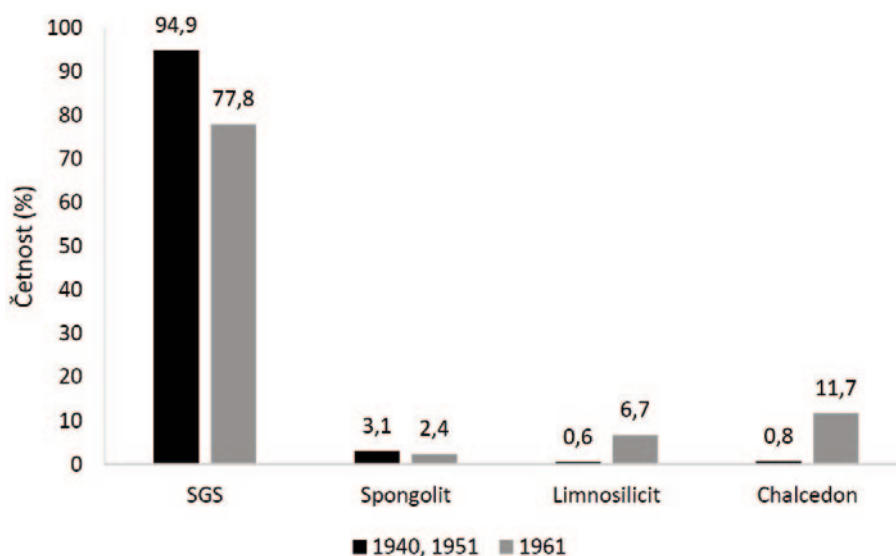
Soubor z plochy sondy E1 čítající celkem 360 ks ŠI (tj. 9,4 % nálezů z celé lokality) podrobujeme standardní analýze surovinové a techno-typologické. Nízký podíl přepálených kusů (1,4 %) nese svědčí pro existenci ohniště v prostoru sondy a jejím nejbližším okolí.

3.2.2.1. Kamenné suroviny

Surovinové spektrum industrie z Venclova výzkumu (*tab. 1, obr. 8*) odpovídá situaci v dalších sektorech (cf. *Šída ed. 2009*, Table 10; *Šída 2010*, 103–104, graf 1). Výrazně převládá kolísavě patinovaný silicít z glacienních sedimentů – SGS (77,8 %). V jeho součtu jsou započítány i kusy pro drobné rozměry a hlavně

	celkem	přepáleno	SGS	limnosilicít	spongolit	chalcedon	křemenec
jádra	1		1				
čepele	120	2	96	5	3 (3)	16 (4)	
ústěpy	116	2	76	14	8 (6)	16 (3)	2
nástroje	18		17				1
retuše	3		3				
odpad	102	1	87 (1)	5		10	
celkem	360	5	280	24	11	42	3
%	100	1,4	77,8	6,7	3,1	11,7	0,8

Tab. 1. Řevnice, okr. Praha-západ, sonda E1/1961. Základní kategorie štipané industrie gravettieny a jejích suroviny (v závorce počet nejistých určení).

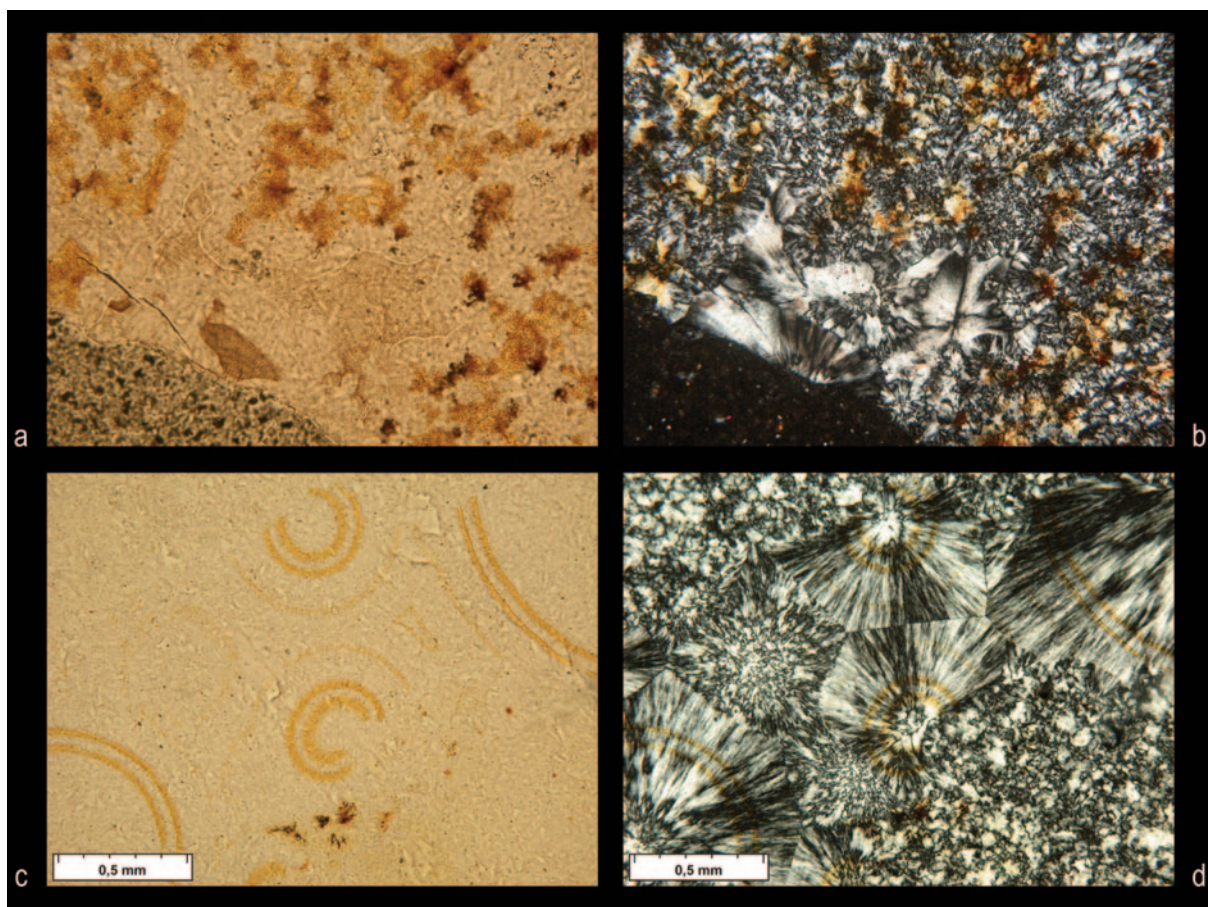
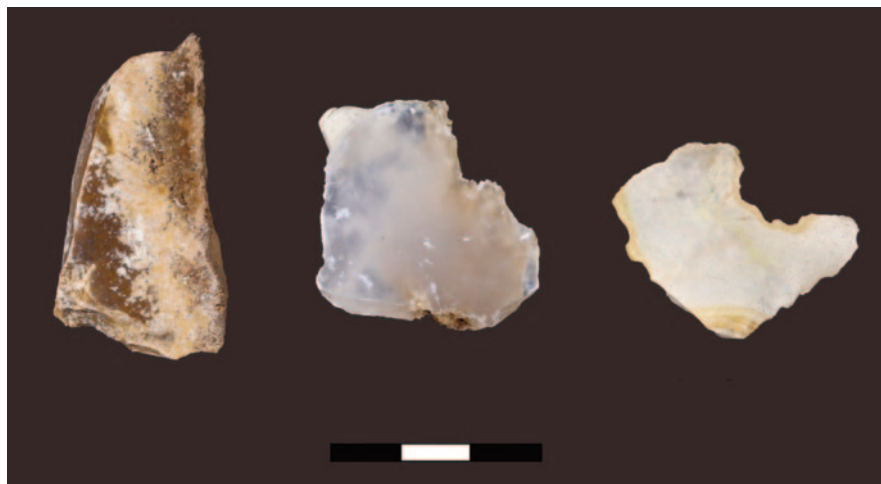
Obr. 8. Řevnice, okr. Praha-západ. Graf srovnání četnosti hlavních surovin ze sondy E1/1961 a starších výzkumů na lokalitě (*Šída 2010*, tab. 1).

silnější patinaci k této surovině s nejistotou přiřazené. Další doplňkových surovin (*obr. 9*) ovšem výrazněji procentuálně přibylo (dohromady 21,5 %). Zvláště stoupl podíl chalcedonů šedého až šedo-hnědého zabarvení (11,7 %), občas s hrubými voštinovitými, navětralými partiemi. Následuje nově určený permokarbonský limnosilicít (6,7 %). Méně je hnědých až šedo-hnědých spongolitů (3,1 %), často sporných (tenké kusy složené jen z chalcedonové hmoty). Přehled surovin doplňují ordovické křemence terasového původu využitě na hrubotvarou industrii.

Zevrubnější komentář vyžadují okrově hnědé, zřídka až červenavé hmoty, jejichž determinaci jako limnosilicítů zpřesnilo až provedení výbrusu, byť jejich přítomnost signalizovala nedávná určení (Přichystal – Šída in *Šída 2010*, 104; *Šída 2010*, 203, 263).⁴ Obsahují drobné ostrůvky čirého chalcedonu,

4 Z barevně i strukturou se podobajících hornin z Venclova výzkumu byl vybrán úlomek ze sektoru 3. Dříve publikovaná určení (křemičitá zvětralina: Přichystal – Šída in *Šída 2010*, 103–104; starší determinace pro článek J. Sku-

Obr. 9. Řevnice, okr. Praha-západ. Sonda E1/1961. Ukázka surovin štípané industrie gravettienu. Zleva limnosilicít, chalcedon a spongolit. Foto J. Souček, upravil J. Eigner.

Obr. 10. **a.** Výbrus artefaktu (úloemek limnosilicítu) z Řevnic pod polarizačním mikroskopem, s 1 nikolem. Relikty rostlin jsou jemně hnědě pigmentované sloučeninami železa, jejich bezprostřední okolí je díky rekrystalizaci „vyčištěno“, shluky sloučenin železa jsou pak ale v celém zbytku výbrusu. Vlevo dole jeho okraj. Skutečná délka snímku 1 mm. Foto A. Přichystal; **b.** Stejný snímek, zkřížené nikoly. V místech reliktvů rostlin je chalcedon hrubě vláknitý. Skutečná délka snímku 1 mm. Foto A. Přichystal; **c.** Permský limnosilicít z Líní ve výbrusu, s 1 nikolem. Relikty rostlin jsou jemně pigmentované sloučeninami železa, v jejich okolí čirý chalcedon. Převzato z práce Přichystala (2009, obrazová příloha, foto 32); **d.** Permský limnosilicít z Líní ve výbrusu, zkřížené nikoly. Hrubě vláknitý chalcedon v místě rostlinných zbytků. Převzato z práce A. Přichystala (2009, obrazová příloha, foto 33).

tila prováděli geolog F. Prantl a mineralog J. Sekanina, ale v jeho práci se tento typ surovin nezmiňuje, zato se uvádí mj. jaspis – nově limnosilicít – a „1 hranolovitý úštěp z černavého materiálu radiolaritového rohovce“, nejspíš odpovídající rohovci typu Český kras) nevyklučují přítomnost dalších vzhledově podobných surovin, bez většího množství výbrusů obtížně rozeznatelných.

místy dutinky vyplněné chalcedonem a náznakem drobných achátků; silicitovou hmotu ohraničují navětralé partie, někdy přecházející do pískovcové kůry. Hornina náleží k permokarbonským limnosilicítům liňského souvrství. Ty byly nejlépe popsány z Liní jižně od Plzně v plzeňské pánvi (Přichystal 2009, 58). Liňský limnosilicít odpovídá mikrostrukturou řevnickým kusům (obr. 10). V pozdně paleolitických a mezolitických industriích širšího Plzeňska se vyskytují další barevné variety (Eigner et al. 2014, 22–23, foto 1–2, s určeními a makrofotem A. Přichystala). Existují ovšem i další zdroje této suroviny, jsou hlášeny z geograficky bližšího permokarbonu kladensko-rakovnické pánve, kde vystupují u Klobuk a Panenského Týnce na Slánsku v tzv. pestrém obzoru liňského souvrství (např. Skoček 1969, 293; Stárková – Šimůnek 2010), ve stejné stratigrafické jednotce byly zjištěny B. Zasadilem (osobní sdělení) také nedaleko Ročova, okr. Louny. V této souvislosti bude v budoucnu nejspíš klíčová analýza velkého souboru artefaktů pozdního magdalénienu či pozdního paleolitu z Kvíce⁵ (např. Benková 2003).

V publikaci gravettské industrie z Řevnic zaujmou i nepatinované křemence typu Tušimice, tj. suroviny běžné mj. v prostředí českého neolitu. Nepochází z nich žádné chronologicky citlivé tvary (obr. 16:9–13). Dva z nich se nadto vyskytly v nejspíš neolitické jámě „c“ (Šída 2010, 290), jeden kus je doložen i v sondě 1/1961, ve vrstvě spolu s lineární keramikou, poslední pochází zhruba z prostoru hlavní koncentrace (coll. Sklenář). V mělkém souvrství na lokalitě, kde porušovaly neolitické jámy místy gravettskou vrstvu (Šída 2010, 35–36, 64), k pomíšení mohlo snadno docházet (podobně i křemenec typu Bečov v Poplzcích, cf. Šída ed. 2009, 134, je intruzí neolitu: Vencl 2013, 86). Naproti tomu využití patinovaných limnosilicítů i spongolitů je četností v gravettské vrstvě a hlavně typickými nástroji s otupeným bokem (Šída 2010, obr. 105:13,28) spolehlivě doložené.

Korekce kamenných surovin gravettienů z Řevnic distribuční strategii spíše geograficky rozměňují. Dominantní glacigenní silicít zhruba ze severního směru doplňovaly suroviny z jihozápadních či středních Čech (limnosilicít) a z širšího povodí Labe (spongolit). Původ chalcedonů neznáme, mohly by pocházet z výplní dutin vulkanických hornin či představovat zvětraliny silikátových hornin. Význam dalších lokálních hornin (Šída 2010, 104) zůstal zanedbatelný.

Popis strategie využívání surovin v českém gravettienů (Šída ed. 2009, 245–247) není definitivní, resp. bez problémů. Rozporujeme tezi o využívání bavorských deskovitých rohovců v českém gravettienů (cf. Šída ed. 2009, 122–123, 245, 249), opřenou zvláště o jejich výskyt v Podhořanech (okr. Mělník). Ty odpovídají techno-typologicky spíše industriím pozdního paleolitu (Vencl 1999, 308–309; Vencl 2013, Fig. 54), kde jsou popisované rohovce běžné. Jejich jediným reprezentantem zůstává škrabadlo z pruhovaného rohovce z Franské Alby z Lubné I, kde ovšem homogenitu dochované industrie nelze zcela zaručit; na později zkoumaných lokalitách v mikroregionu nebyl zjištěn (zato nový výzkum Lubné VI obohatil tamní spektrum o radiolarit: Šída et al. 2019).

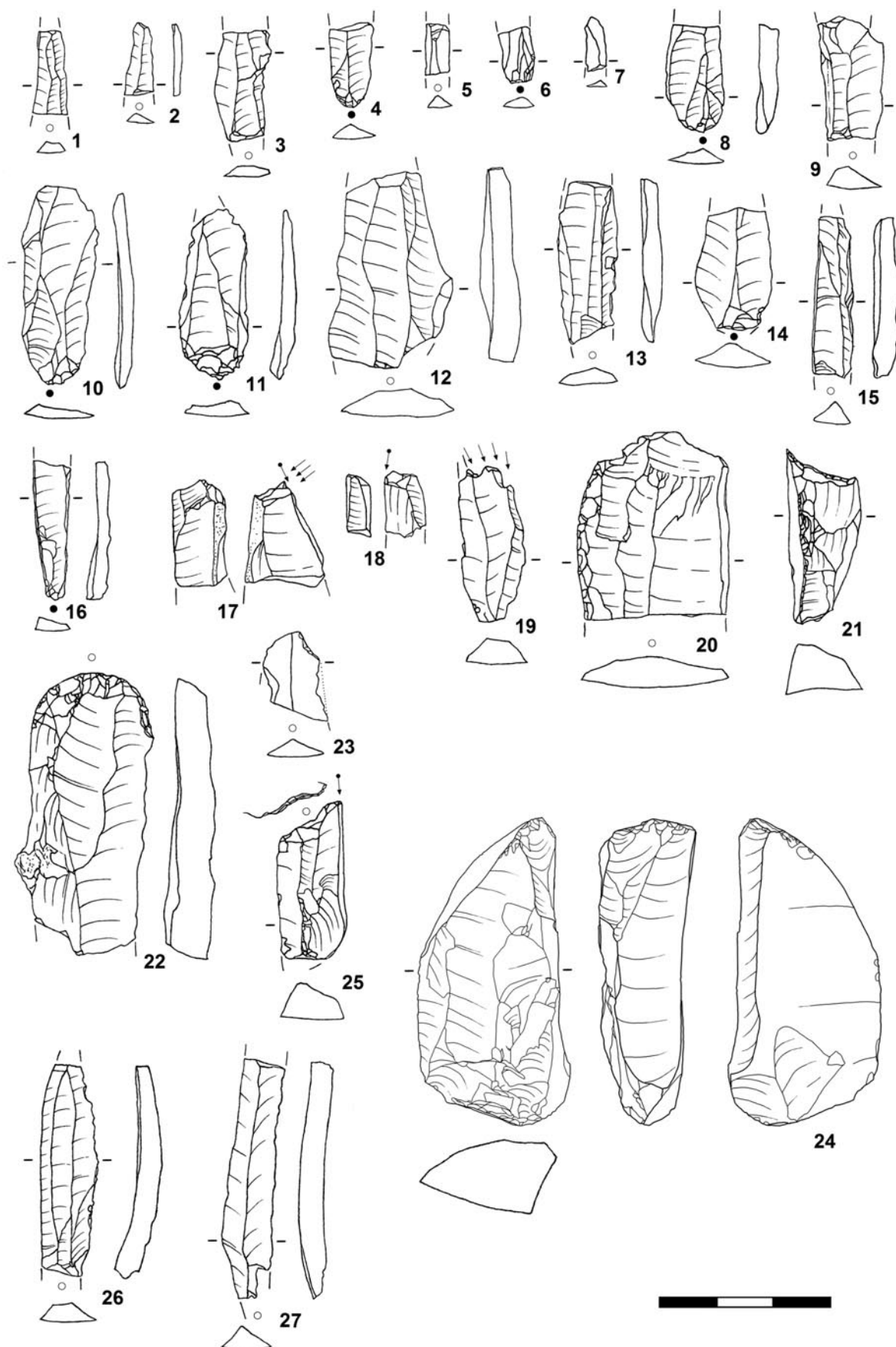
3.2.2.2. Technologie a typologie štípané industrie

Základní technologické i typologické rozdělení artefaktů (tab. 1) ukazuje v industrii mírnou převahu čepelí nad úštěpy (opačný poměr zaznamenaly starší výzkumy: Šída 2010, 106, tab. 1), výrazně dominujících ve fázi těžby, příp. dalších úprav jader. Příprava jader se ve zkoumaných sektorech asi neděla. K úpravě všech zaznamenaných typů surovin ale docházelo, jak dosvědčuje 22 preparačních úštěpů, včetně čtyř dekortikačních a asi jednou tolik semikortikálních. Surovina ovšem nedosahovala větších rozměrů, vymyká se jen dekortikační úštěp ze SGS s patinovaným původním povrchem (d. 42 mm), ostatní celé kusy nedosahují délky ani 3 cm.

	Sektor 1	Sektor 2	Sektor 3	Sektor 4	Sektor 5
jádra					1
čepele	14	67	7	31	1
úštěpy	23	50	4	37	
nástroje	6	2	1	8	
retuše	1	1		1	
odpad	18	63	3	18	
celkem	62	183	15	95	2

Tab 2. Řevnice, okr. Praha-západ. Základní kategorie štípané industrie gravettienů v sektorech sondy E1/1961 (hrubotvará industrie v součtech chybí – nelokalizována).

5 Ten obsahuje řadu barevných variet podobných silicítů (i ze zdětinského a klobuckého obzoru liňského souvrství), zvláště hojně jsou podle K. Žebery „permské křemence“; podle M. Malkovského sedimentární horniny permokarbonu (Benková 2003, 38–39), makroskopicky identické kusy surovině z Řevnic ovšem asi schází.

Obr. 11. Řevnice, okr. Praha-západ. Gravettská štípaná industrie ze sondy E1/1961 (1–24; sektor 1: 1, 12–13, 15, 15, 18, 23; sektor 2: 2–7, 9, 14, 16–17, 20; sektor 3: 19; sektor 4: 5, 10–11, 21; sektor 5: 24) a sběry rodiny Sklenářovy (25–27). Vše SGS, vyjma chalcedonu pod č. 3 a 9. Kresba J. Eigner.

Jediné jádro, pečlivě připravené ze SGS, je čepelové na silném úštěpu z těžní plochy jádra, těžené z úzké hrany z ploché podstavy jednosměrně, 53 × 13 × 21 mm, *obr. 11:24 /sektor 5/*. Dvě tablety ze SGS ukazují opravy úderové plochy jader.

Sto sedm čepelí zhruba odpovídajících procesu těžby jader má v 10 případech dochovanou laterální kůru. Surovinové i metrické členění ukazuje *obr. 12A*. K jejich štípání docházelo u všech surovin, bez výrazných morfometrických rozdílů, zhruba s intenzitou korelující se sumární četností, a to vesměs nejspíš měkkým kamenným, minerálním otloukačem (dle přítomnosti drobných plochých či lineárních/přímých patek, s dorsální abrazií). Čepele, běžně fragmentované,⁶ se jen zřídka vyskytly celé (7 ks, délky mezi 13 a 34 mm, průměr 24 mm). Zlomků je mezi neretušovanými kusy 91, náhled na jejich stav (25× A, 18× AB, 23× B, 10× BC, 14× C) ukazuje, že výrazněji prohnutých fragmentů s částí báze je téměř tolik co ostatních zlomků. Grafy (*obr. 12*) prezentují délkošírkové rozdělení čepelí, spolu s jejich použitím na nástroje otupeného boku. Vysoký podíl čepelí souvisí s výrobou polotovarů a přípravou nástrojů. Chybí více velkých, širokých čepelí, typických třeba pro lokality v Lubné (ačkoli délku nevytěžených jader ukazuje zlomená podhřebenová čepel, *obr. 11:22*), naproti tomu registrujeme specifické úzké tvary s jednosměrnými i protisměrnými negativy (*obr. 11:15–16*) z jader s úzkou těžní plochou (cf. *obr. 11:24*). V sektoru 2 se objeví úzké mikročepel (výběr na *obr. 11:5–7*) nemají četné protějšky ani v jiných sektorech (cf. *Šída 2010*, graf 5B, 8), ani v retušovaných tvarech (mohly při starších výzkumech unikát pozornosti?), neznáme rovněž vzhled jader je produkující. Vedle intenzivní výroby čepelových polotovarů docházelo v prostoru sondy i k výrobě rydel, což dokládá i 5–6 ks rydlových mikro/čepelí ze SGS, převážně před odbitím na hřbetu upravených.

Drobnější rozměry industrie potvrzují úštěpy, mj. dále neupravené retuší. Celkově 42 celých kusů (z 98 ks) má délky mezi 10 a 42 mm, průměrně jen 19 mm (medián 16 mm).

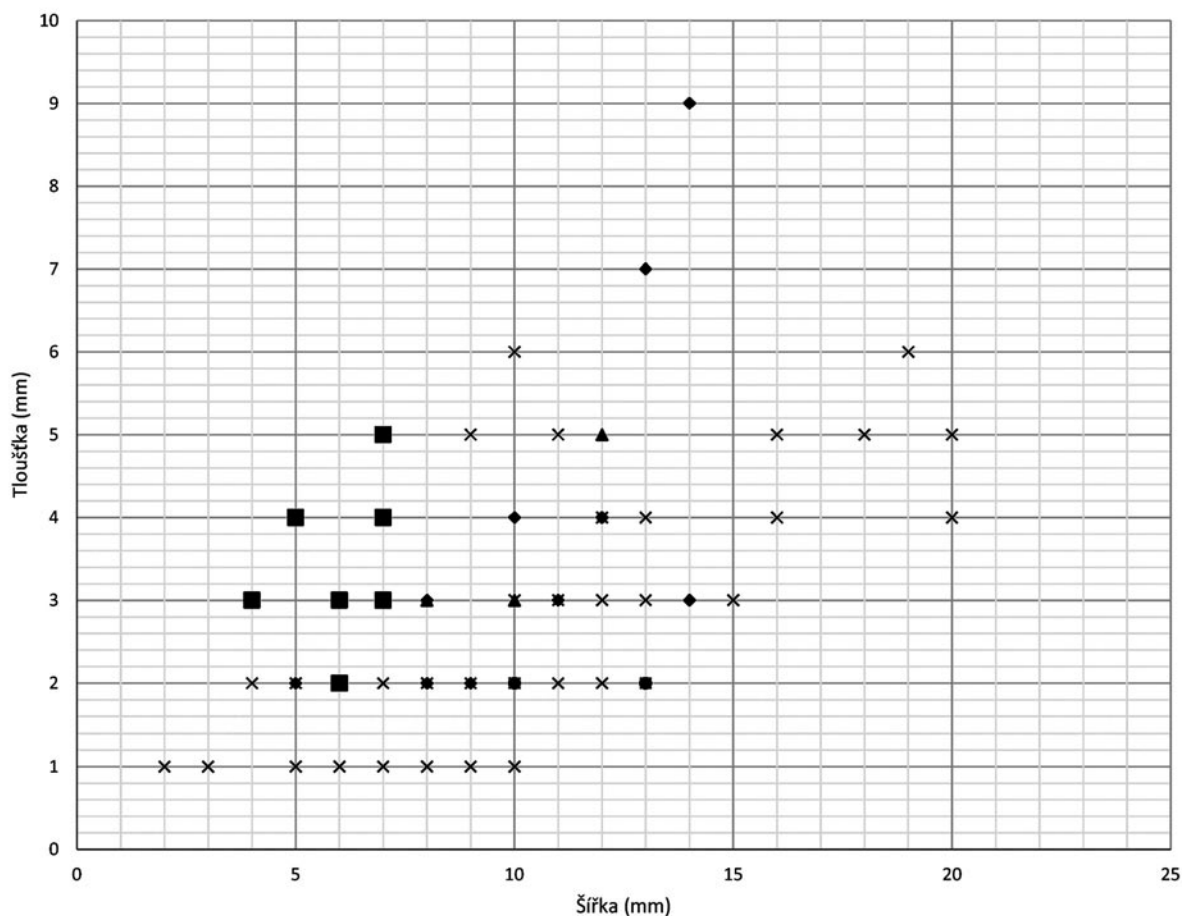
V odpadu jsou vedle nespecifikovaných úlomků zahrnuty i odštěpky (úštěpy menší 1 cm), které svou hojností (76 ks, tj. 21,1 %) svědčí o pečlivé preparaci nálezové vrstvy i úpravách suroviny, jader či polotovarů na místě (a to jen ze SGS: 68 ks, a chalcedonu: 8 ks).

Jediné škrabadlo na podhřebenové čepeli (*obr. 11:22*) ze SGS rámcově morfometricky odpovídá dalším řevnickým typům, rydla jsou hojnější (4 ks, *obr. 11:17–19*), což také zapadá do poměrů mezi nástroji (cf. *Šída 2010*, 111). Rydla početně převyšují jen mikročepel a čepel s otupeným bokem (12 ks, š. 4–11 mm, průměrně 7 mm; *obr. 13:1–12*). Jejich fragmenty se našly nejvíce v sektorech 4 (6 ks) a 1 (5 ks), v sektoru 2 poslední dvanáctý. Morfometricky zapadají k početnějšímu souboru těchto nástrojů ze starších sond, byť se jejich současnost skládkami potvrdit nepodařilo (u zlomků neretušovaných čepelí nebyly pokusy prováděny). Z dalších tvarů se vyskytly jen nečetné příčné a laterální retuše na čepelích (*obr. 11:20,21,23*). Pouze u dvou čepelí bylo zaznamenáno makroskopicky patrné opotřebení.

Popis nástrojů a retuší:

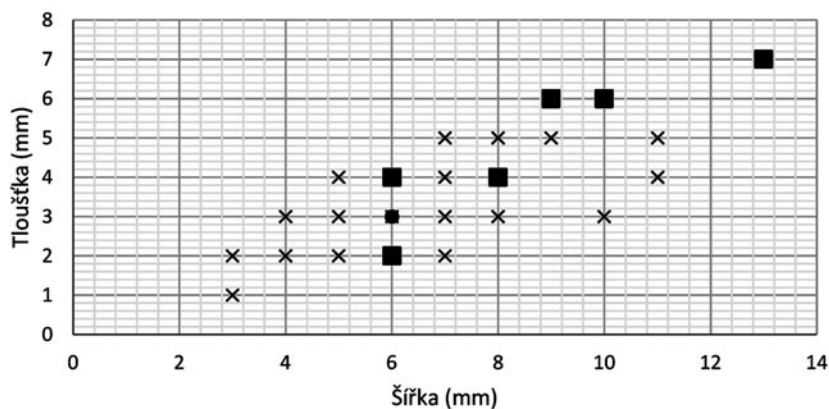
1. Distanční zlomek úzkého hranového rydla, SGS, 11 × 6 × 4 mm. *Obr. 11:18 /sektor 1/*.
2. Klínové rydlo střední na zlomeném odštěpu, SGS, 19 × 13 × 8 mm. *Obr. 11:17 /sektor 2/*.
3. Zlomené rydlo na čepeli, vícenásobně obnovované, SGS, 27 × 11 × 5 mm. *Obr. 11:19 /sektor 3/*.
4. Proximální zlomek rydla na čepeli s negativem rydlového úderu pravolaterálně, SGS, 23 × 18 × 5 mm /sektor 4/.
5. Škrabadlo na podhřebenové čepeli, proximálně odlomeno, SGS, 49 × 22 × 2 mm. *Obr. 11:22 /sektor 4/*.
6. Zlomek mikročepel se strmě protisměrně (křížově) otupeným bokem, vrcholová část strmě obloukovitě retušována, SGS, 10 × 5 × 4 mm. *Obr. 13:3 /sektor 1/*.
7. Zlomek mikročepel s otupeným bokem, vrcholová část obloukovitě retušována, SGS, 14 × 7 × 4 mm. *Obr. 13:4 /sektor 1/*.
8. Zlomená čepel se strmě otupeným bokem na mikročepeli, na profilu výrazně prohnutá, bazální konec i vrcholová část odlomeny, SGS, 24 × 4 × 3 mm. *Obr. 13:2 /sektor 1/*.
9. Mediální zlomek čepel se strmě otupeným bokem, SGS, 11 × 6 × 2 mm. *Obr. 13:5 /sektor 1/*.
10. Mediální zlomek čepel s otupeným bokem polostrmou retuší, SGS, 18 × 6 × 2 mm. *Obr. 13:1 /sektor 1/*.
11. Mediální zlomek vysoké čepel se strmě otupeným bokem, SGS, 23 × 9 × 6 mm. *Obr. 13:6 /sektor 2/*.
12. Čepel s protisměrně otupeným bokem pravolaterálně až k obloukovitě retušovanému obloukovitému vrcholu, protilehlá hrana opotřebena, báze odlomena, SGS, 22 × 7 × 3 mm. *Obr. 13:11 /sektor 4/*.

6 Schematický popis fragmentů dle *Šída 2007*, 18. Pro rozlišení čepel – mikročepel využíváme ve shodě s předchozí publikací Řevnic a dalšími badateli mechanicky hranice 7 mm, a to i v případě otupení jejího boku (čímž se původní šířka logicky zmenšila).

A

× SGS ◆ Chalcedon ▲ Limnosilicite ● Spongolit ■ Nástroje s otupeným bokem ze SGS

B

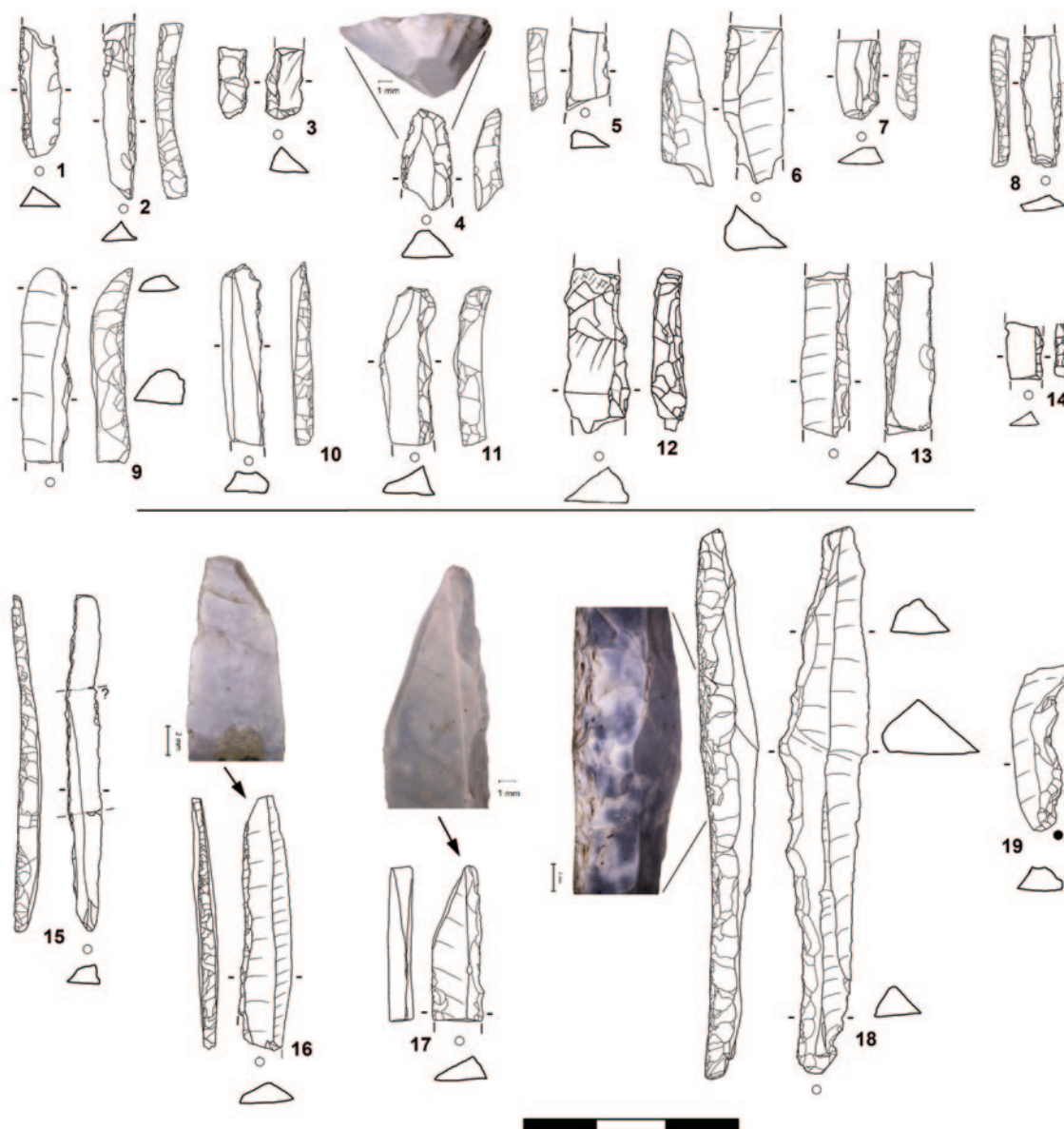
× SGS ▲ Limnosilicite ● Spongolit ■ SGS nedokončené

Obr. 12. Řevnice, okr. Praha-západ. **A.** Poměr šířek/tloušťek čepelí v závislosti na surovině z výzkumu 1961. Vyznačeny i nástroje s otupeným bokem. **B.** Podobná statistika pro všechny nástroje s otupeným bokem z lokality, s vyznačením nedokončených kusů. Výpovědní hodnotu zobrazení limituje časté opakování týchž hodnot. Zhotovil J. Souček.

13. Čepel se strmě otupeným bokem pravolaterálně a obloukovitým zakončením tenčí vrcholové části, báze odlomena, SGS, 28 × 7 × 5 mm. *Obr. 13:9/*sektor 4/.

14. Proximální fragment čepelí s protisměrně otupeným bokem pravolaterálně a jemnou obloukovitou retuší báze, SGS, 11 × 6 × 3 mm. *Obr. 13:7/*sektor 4/.

15. Čepel s protisměrně otupeným bokem pravolaterálně, strmá retuš končí před vrcholem, který je nevýrazně upraven či opotřeben, báze odlomena, SGS, 26 × 6 × 3 mm. *Obr. 13:10/*sektor 4/.

Obr. 13. Řevnice, okr. Praha-západ. Gravettská Ší. Nástroje s otupeným bokem ze sondy E1/1961 (č. 1–12), ze sběrů rodiny Sklenářovy (č. 13–14), ze dvou až tří fragmentů složený hrot (č. 15), vybrané tvary s impakty (č. 16–17) a nedokončené kusy (č. 18–19, č. 18 tzv. gibbosité). Kresba J. Eigner, foto R. Kozáková.

16. Čepel s otupeným bokem levolaterálně a obloukovitým zakončením bazálně, pravolaterálně při bázi částečně polostrmě retušováno, vrcholová část odlomena, SGS, 19 × 6 × 2 mm. *Obr. 13:8 /sektor 4/.*

17. Mediální zlomek čepel (nikoli cílové) se strmě otupeným bokem, SGS, 23 × 9 × 5 mm. *Obr. 13:12 /sektor 4/.*

retuše:

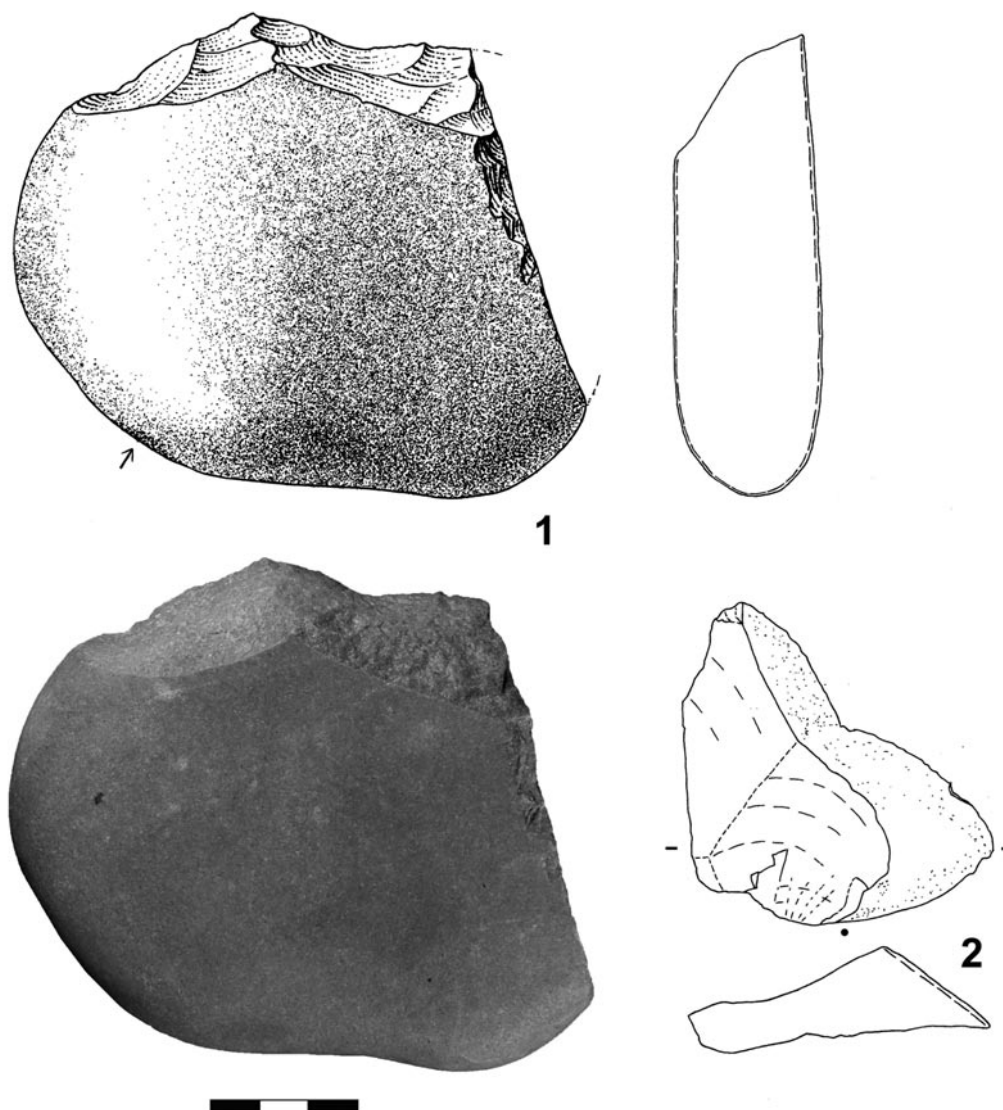
18. Distální zlomek čepel s částečnou jemnou šikmou retuší, SGS, 16 × 10 × 4 mm. *Obr. 11:23 /sektor 1/.*

19. Distální zlomek široké čepel s retuší levolaterálně, SGS, 32 × 26 × 6 mm. *Obr. 11:20 /sektor 2/.*

20. Příčně konkávně retušovaný zlomek čepel z hrany jádra, SGS, 30 × 12 × 10 mm. *Obr. 11:21 /sektor 4/.*

3.2.2.3. Makrolity

Ačkoli údaje o křemencích a velkých i malých „rozštípaných“ a „rozbitých“ valounech se v dokumentaci starších výzkumů objevují (Šída 2010, 19, 25; patrné jsou i na fotografiích, *op. cit.*, obr. 62–63, 67, 69), uchovány nebyly. Cenným příspěvkem výzkumu z roku 1961 se proto stala evidence hrubotvaré štípané industrie v sondě I, ve vrstvě s nálezy gravettienu (Vencl 1999, 367; Vencl 2013, 89). Makrolity tvoří běžnou složku artefaktuální kultury nejen předneolitických období (pro gravettien např.: Nerudová 2004 s lit.;

Obr. 14. Řevnice, okr. Praha-západ. Sonda E1/1961, makrolitická štípaná industrie gravettienu. 1: jednolící sekáč („chopper“), se stopami oťukání na boku (šipka), 2: úštěp. Kresba J. Eigner a S. Vencl, foto J. Souček.

Oliva in *Oliva ed. 2009*, obr. 39–40 na s. 193–194, obr. 8–14 na s. 236–239; *Svoboda – Přichystal 2005*), nikoli ovšem rovnoměrně evidovanou (v Čechách např. v Lubné chybí, v Praze-Dejvicích, Jenerálce zaznamenány: *Vencl 2013*, 86). Lokální kvartérní říční i terasové štěrky poskytovaly zásobu kvalitní suroviny, čímž mohly jejich podíl místně zvýrazňovat.

Popis makrolitické industrie:

1. Jednolící sekáč (*chopper*), zhruba ve dvou třetinách dodatečně rozlomený, na plochem valounu, na úzké straně protilehlé ostří dochovány stopy po použití oťukáním (retušer?, otloukač?); surovina: ordovický křemenec; 96 × 31 × 103 mm. *Obr. 14:1.*

2. Úštěp se dvěma negativy dorsálně, odbitý z valounu nepravidelného tvaru; surovina: ordovický křemenec; d. 62 mm. *Obr. 14:2.*

3. Dekortikační úštěp z valounu; surovina: ordovický křemenec; d. 38 mm.

4? Podélně rozštíplý zlomek valounu, na plochých stěnách sporné ohlazení; surovina: ordovický křemenec; d. 66 mm.

5? Plochý úlomek nejasné arteficiality; surovina: břidlice až jemnozrná droba zřejmě z barrandienského proterozoika; d. 57 mm.

Stratigrafické zařazení otloukačů (popis v oddílu 6.2) není jisté. Právě tvary otloukačů či drtičů vesměs neumožňují chronologické rozřídění ani mezi gravettienem a neolitem (cf. např. gravettské otloukače a retušery z českých lokalit: *Šída ed. 2009*, *Moravan-Lopatý II: Kozłowski ed. 1998*, Pl. 8–9 a tvary v kultuře s lineární keramikou: např. *Lička et al. 2014*).

popis tvaru	počet	stav		polotovar		směr retuše otupeného boku		opotřebované neretušované hrany	impakt	surovina		
		celý	fragm.	čepel	mikročepel	dorzální	protišměrná (křížová)			SGS	limnosilit	spongolit
otupený bok rovně	44	1	43	7	37	24	20	15	9	42	1	1
otupený bok konvexně	6		6	2	4	6		3	4	6		
otupený bok konkávně	2		2	1	1	1	1		1	2		
otupený bok s jemnou retuší protilehlé hrany	3		3		3	3		3		3		
otupený bok, neretušovaná báze	1		1		1	1				1		
otupený bok bilaterálně, neretušovaná báze	5		5	1	4	5			1	4	1	
otupený bok s obloukovitou úpravou báze	3		3		3	2	1			3		
otupený bok s obloukovitou úpravou báze a částečnou retuší protilehlé hrany	1		1		1	1				1		
otupený bok s rovně retušovanou bází	3		3	2	1	2	1	3		3		
otupený bok s rovně retušovanou bází, částečná retuš protilehlé hrany	1		1		1	1				1		
otupený bok s retuší protilehlé hrany ve vrcholové části	3		3		3	1	2	2		3		
otupený bok, bez retuše vrcholové části	6		6		6	5	1	1		6		
otupený bok s obloukovitou úpravou vrcholové části	6		6		6	3	3			6		
otupený bok s rovně retušovanou vrcholovou částí	3		3		3	3				3		
otupený bok s rovnou retuší vrcholové části, retuš protilehlé hrany	1		1	1		1				1		
nepravdělně otupený bok s jemnou retuší protilehlé hrany	1		1	1		1				1		
nepravdělně otupený bok s retuší jedné z extrémů	2	2		2		2		1		2		
nepravdělně otupený bok	3	1	2	1	2	2	1	1		3		
celkem	94	4	90	18	76	64	30	29	15	91	2	1

Tab 3. Řevnice, okr. Praha-západ. Přehled všech nástrojů s otupeným bokem.

4. OSTATNÍ GRAVETTSKÉ NÁLEZY Z LOKALITY

Jako appendix připojujeme ještě informaci o celkem 31 artefaktech uchovávaných v rodině Sklenářových. Kromě 27 kusů, lokalizovaných jen zhruba do prostoru sond a jejich nejbližšího okolí, se cenným doplňkem staly 4 ks nalezené v červenci 1958 při severním okraji pozemku (bod 1 na *obr. 4*). Ukazují snad pokračování lokality tímto směrem.

4 ks ŠI: 2 čepele s oběma odlomenými konci ($41 \times 8 \times 4$ mm, *obr. 11:27*; $37 \times 10 \times 3$ mm, *obr. 11:26*), proximálně odlomená preparační hřebenová čepel jednostranně upravená ($44 \times 15 \times 8$ mm) a zlomek preparačního ústěpu s částí oleštěného přirozeného povrchu, vše mléčně až sytě bíle patinovaný SGS.

26 ks nelokalizované ŠI (zbylý kus popsán v odd. 6.3): 3 nástroje, 2 retušované čepele, 6 ústěpů, 11 čepelí, 3 odštěpky, jeden úlomek; vše různě intenzivně patinovaný SGS, u tří kusů přepálený. Nástroje náleží k na lokalitě nejčastěji zastoupeným typům, tj. se vyskytlo hranové rydlo (*obr. 11:25*) a zlomené čepele s otupeným bokem (*obr. 13:13–14*). Produkci rydel dokládají i 3 zlomené rydlové mikročepele, z toho 2 upravené. Zlomkovité jsou i čepele s retuší: 1. pravolaterálně ($17 \times 16 \times 5$ mm), 2. bilaterálně, ovšem s retuší zaměnitelnou za poškození při přepálení. Čepele jsou rovněž fragmentární (š. 6–17 mm, 4× AB, 2× A a B, po jednom B, C, BC), vyjma distálního semikortikálního zlomku patří k produktům těžby či úprav těžních ploch jader. Těm náleží i polovina ústěpů, jiný nese zbytek úpravy hrany jádra.

Popis nástrojů:

1. Hranové rydlo boční na vkleslé retuši příčně na zlomené čepeli s částečnou úpravou hrany jádra, $28 \times 12 \times 7$ mm, *obr. 11:25*.
2. Mediální zlomek mikročepele s částečně protisměrně strmě otupeným bokem, opotřebení levolaterálně ventrálně, $23 \times 7 \times 4$ mm, *obr. 13:13*.
3. Mediální zlomek tenké mikročepele se strmě otupeným bokem, $9 \times 5 \times 2$ mm, *obr. 13:14*.

5. NÁSTROJE S OTUPENÝM BOKEM

Dvanáct nástrojů s otupeným bokem ze sezóny 1961 a další 2 ks ze sběrů rodiny Sklenářovy doplňují pro gravettien Čech nejpočetnější soubor těchto artefaktů (celkem 96 ks, resp. 94 ks po skládání). Výše podrobně popsané nálezy zapadají do variační šíře celého souboru nástrojů s otupeným bokem, který byl jinak většinově publikován i s metrickými údaji (*Šída 2010*). Na tomto místě uvádíme některá další pozorování, jež nemohou suplovat budoucí specializovanou studii, která by zohlednila mj. pracovní stopy, různé postupy retuší boku (*Fasser – Fontana – Visentin 2019*) či typy impaktů (ukázka *obr. 13:16–17*).

Klasifikace nástrojů s otupeným bokem se opírá o jejich morfometrickou analýzu. Ta sleduje velikost a tvar polotovaru i konečného produktu, umístění a podobu retuše i opotřebení, kompletnost artefaktu (*tab. 3*; obecně např. *Polanská – Michalík 2015* s lit. a návrhem sjednocení terminologie). Třídění na jednotlivé fragmenty mělo napomoci skládání, které se až na jedinou výjimku (*obr. 13:15*) nezdařilo, čímž trpí zvláště přiřazení četných mediálních zlomků otupených čepelí. Příčinou může být absence části materiálu z neprozkoumaných částí lokality (cf. *obr. 5*), stejně jako skutečnost, že se vsazené nástroje s otupeným bokem na místo dostávaly již zlomené. Právě velmi vysoká zlomkovitost svědčí, spolu s hojnými makroskopicky pozorovanými impakty a lomy (příklady na *obr. 13:16–17*) a opotřebeními, pro intenzivní loveckou, příp. řeznou činnost. Výrobu na lokalitě dokládají nedokončené kusy („ebauche“, „gibbosité“), jediné dochované kompletní (*obr. 13:18–19*; *Šída 2010*, *obr. 105:1,36*), z nichž dva dlouhé ukazují tvar celých polotovarů i očekávaných výrobků, byť se nacházejí na horní hranici variability šířko-výškového radiu vybíraných mikro/čepelí (*obr. 12B*). Nepravidelnou, nedokonalou strmovou retuší boku, nedosahující do dostatečné šířky, lze čtyři kusy klasifikovat jako tzv. *gibbosité* (*Polanská – Michalík 2015*, pozn. 4); u dvou zjevná opotřebení ukazují na využití rovné neretušované hrany.

Nástroje s otupeným bokem tvoří ve všech sondách standardizovaný soubor, s opakujícími se tvary i retušemi. Často se objeví oble či rovně retušovaná báze, stejně jako vrcholová (apikální) část, jen výjimečně hrotitá (*Šída 2010*, *obr. 107:1*), laterální část čepelí nese vesměs strmovou, výjimečně polostrmovou retuš boku rovného, řídce konvexního prohnutí. V souboru zcela chybí gravettské hroty a mikrogravetty s plochou ventrální retuší konců (ke kolisající definici např. *Polanská – Michalík 2015*, 5–7). Důležité je rovněž využití limnosilicitu i spongolitu, ačkoli SGS zůstal vysoce preferován (96,7 %). I přes zlomkovitost můžeme soudit, že se využívaly výhradně mikročepele (několik úzkých trojúhelníkovitého průřezu z rydel/jader, *obr. 13:2*) a čepele, v některých případech také preparační (asi 6 ks), i se zbytky kůry či ohlazeného povrchu SGS.

6. NEOLIT

Všechny výzkumy na lokalitě zaznamenaly také stopy neolitického osídlení (díličí informace in *Vokolek 2009*, 104). Jejich prostorový rozptyl zahrnuje nepravidelně celou hlavní odkrytou plochu. Neolitické nálezy se objevovaly průběžně při odkrývání svrchních vrstev, objekty se projevily tmavším až černavým zabarvením, jindy jen výskytem střepů či koncentrací nepůvodních kamenů (zvláště jáma „h“, *obr. 5A; Šída 2010*, 96, *obr. 56*). Ačkoli horizont neolitu byl jasně stratigraficky odlišitelný (*obr. 7B,C; Šída 2010*, 100, *obr. 78*), docházelo běžně různými zásahy k pomíšení jejich obsahu, jak je dobře patrné ve výplni přirozených depresí („jáma a“) či jam („jáma c“). Bližší informace o neolitických situacích (*Šída 2010*, např. s. 94–96) doplnil výzkum v roce 1961 o část mělké jámy s kameny ve výplni, spíše než vrstvy, zaznamenané ve střední části sondy 1 (*obr. 7C, Sklenář 2013*, 28), odkud pochází část lineární keramiky (*obr. 15:7,11,15*). Nedatovaná zůstala zřetelná jáma v sondě E3.

Vzhledem k nemožnosti vyčlenit pravděpodobné nálezové celky či obsahy nepomíšených či alespoň zřetelných jam, jsou neolitické nálezy ze všech výzkumů zpracovány jako celek (z dohledaných kontextuálních informací je někdy možné stanovit výškový rozptyl a koncentraci nálezů: *Sklenář 2013; Šída 2010; Vencl 1962*).

6.1. Artefakty z vypálené hlíny

6.1.1. Keramické nádoby

Keramické nádoby představují jejich zlomky, spíše malé, převážně omleté, s více či méně zkorodovaným povrchem. V důsledku toho se u nich výzdoba zachovala buď částečně, špatně nebo zřejmě se nezachovala vůbec, případ od případu. Pokud se zachovala, je využitelná jen v hrubých rysech, např. bez možnosti blíže klasifikovat ryté linie podle jejich velikosti či síly. Celkový počet nálezů, čítající asi pět desítek kusů, převážně nezdobených, je relativně malý. Z tohoto pohledu vypovídací hodnota souboru nálezů není optimální. Jeví se vyšší, než kdyby pocházel ze sběru, a zároveň nižší, než kdyby jeho zdrojem byly standardní sídlištní objekty. Proto je charakterizujeme souhrnně a bez kvantitativního vyhodnocení jednotlivých znaků. Pořadí nálezů je uvedeno v zásadě podle kritéria kulturní příslušnosti (kultura s lineární keramikou /LnK, č. 1–43, kultura s vypáchanou keramikou/VpK, č. 44–52, případně s vyznačením neolitu obecně, č. 19).

6.1.1.1. Kultura s lineární keramikou

Ze zachovaných zlomků se dají odvodit polokulovité až bombovitě tvary (*obr. 15:8,11; 16:2*) především kategorie HRB, méně průkazně i kategorie JMN (zde bez okrajových částí), ojediněle i lahve s výrazně prohnutým hrdlem (*obr. 15:15*). Početnější se jeví oblé misky (*obr. 15:2,16; 16:1*).

Výčnělky reprezentují jednak středně velké (jednou velké) pupky materiálové kategorie HRB, shora okrouhlého a z profilu kónického tvaru, s lehce promáčklou čelní ploškou (*obr. 15:8*), jednak z materiálové kategorie JMN středně velký oválný pupek, z profilu obloukovitého tvaru, shora 3× prstovité promáčklý (*obr. 15:9*) a drobný pupek okrouhlý, z boku oble hrotitý (*obr. 16:2*).

Pokud jde o technický ornament, který se nepovažuje za blíže chronologicky citlivý prvek, ten je v souboru zastoupen standardními vhloubenými menšími nebo většími, víceméně oválnými, řídkěji nebo hustěji řazenými jamkami a vrypy (*obr. 15:5,13; 16:1–3*), dále extrémně nízkou, relativně úzkou reliéfní páskou ve tvaru táhlého oblouku (*obr. 17:1*), a to vždy aplikovaný na zboží kategorie HRB.

V materiálu vysoce převažuje písčité a neplavená hlína s kamínky, zatímco plavená hlína se vyskytla zcela výjimečně, stejně jako neplavená hmota na lomu se zčásti projevující plátkovou (archaickou) texturou.

Většina zdobených keramických zlomků náleží mladšímu stupni LnK (a zároveň spíše jeho mladší fázi), soudě především podle míry hustoty not, která odpovídá středním hodnotám, což v rámci blízké oblasti Kutnohorska a Čáslavska koresponduje s 5. periodou tamního regionálního vývoje (*Pavluš – Rulf 1996*, např. *obr. 8:4*).

Analogie k podobně středně hustým notám byly zaznamenány ve stejném regionu rovněž při hraně terasy nad Beroučkou na sídlišti v Kosoři, tj. ve vzdálenosti asi 10 km SV vzdušnou čarou, v objektech 42, 65, 72, 91, datovaných do III. stupně LnK (*Lička 2011*, tab. 21, 32, 33, 39, 65). Stejnou příbuznost vykazují některé další nálezy ze středních Čech, např. z Roztok, z objektů 92 a 764 (*Rulf 1991*, *obr. 1:21–23,25–37*,

2:1–7, 10:26–27,31, 11:1–37,40–42), z Buštěhradu (objekt 302 – předměty odpovídají spíše mladšímu než pozdnímu stupni LnK – *Vencl 1961*, obr. 5) a z některých jeskyní Českého krasu (*Sklenář – Matoušek 1994*, např. Taf. I, III, XII, XVI).

6.1.1.2. Kultura s vypíchanou keramikou

Nepočtené drobné zlomky (nejméně 8 ks) nádob vesměs neposkytují podporu pro určení jejich původních tvarů, až na dva nejisté případy, jež představuje patrně nízká hruškovitá nádobka (*obr. 15:14*) a miska (*obr. 16:7*).

Z výzdobných prvků a z nich sestavených celků (zvláště motivů) se daly rozpoznat pásy z dvojnásobných vpichů, které mj. asi představují nízkou krokev, již svisle probíhá až pod úroveň největší výdutě svislý dělicí motiv (*obr. 15:14*), patrně svislý prvek, na nějž po jedné straně se s mezerami napojují šikmé prvky (*obr. 16:4*), vodorovný motiv na okraji (*obr. 16:6*) a vodorovný pás, na nějž s odstupem mezi sebou kolmo navazují pásy další (*obr. 16:8*).

Výzdobnou techniku reprezentuje střídavý dvojnásobný vpich, velmi drobný nebo malý. Hliněnou hmotu zlomků tvoří jemně zrnitý materiál s nápadně viditelnou droboučkou slídou (na rozdíl od keramických zlomků LnK). K tomu je třeba poznamenat, že světlá slída (muskovit) je běžnou součástí hlín, nicméně jejich zviditelnění (vedle záměrných příměsí) závisí také na tom, zda jsou uspořádány tak, aby ploškou směřovaly vodorovně s plochou stěny, či nikoliv (v kladném případě jejich větší viditelnost může být důsledkem použité vytvářecí a vyhlazovací techniky během výroby nádoby v měkkém až koženém stavu). V každém případě u popsaných vypíchaných zlomků opticky či kvantitativně pozorovaná zvýšená míra slídy v keramické hmotě má charakter diagnostického kulturně-chronologického znaku.

Jeden keramický zlomek s takřka nečitelnou, zřejmě dvojnásobným vpichem provedenou výzdobou, zachytitelnou jen při bočním světle (*obr. 15:14*), s největší pravděpodobností odpovídá staršímu stupni VpK, jmenovitě náleзовému horizontu Praha-Bubeneč (*Horáková-Jansová 1931*, obr. 27, 30 a další); nezdá se tedy, že by mohlo jít o hustě přesekávané linie nebo o jednotlivé hustě kladené vpichy, jež jsou známy ze šáreckého stupně LnK. Jiné, blíže určitelné zlomky patří témuž nebo následujícímu náleзовému horizontu, tzn. staršímu stupni VpK (*obr. 16:5–7*), další, nejméně dva, vykazují znaky mladšího stupně VpK (např. *Lička 2019*, tab. VII:27, XIV:2, XXX:4, LVI:8). Výskyt kultury s vypíchanou keramikou s největší pravděpodobností časově vymezuje nález kamenného vývrtku na dobu, kdy vrtání bylo používáno masově, a to nejdříve od mladší fáze staršího stupně VpK (náleзовý horizont Mšeno I: *Lička 2016*, 39, 40), třebaže tato technika opracování kamene je ve velmi omezené míře známá od staršího stupně LnK (*Vencl 1960*, 8; pro Bylany: *Pavlu – Rulf 1991*, 330). Spilitová surovina představuje další doklad využití této – pro eneolit typické – horniny již v neolitu (podobně na blízkém sídlišti VpK u Roblína, okr. Praha-západ; *Stolz – Smolová 2015*, 498–499).

6.1.1.3. Popis nálezů

1. Zlomek oblé stěny nádoby zdobené prohnutými rytými liniemi, zřejmě sestavenými do pásky, se středně hustě položenými oválnými notami. Povrch oboustranně značně zkorodovaný, což se projevilo na stavu zachovalosti ryté výzdoby a not. Jemný materiál obsahuje malé množství písčité příměsí, do velikosti zrn ca 2 mm. S. stěny 5 mm. Inv. č. 513179. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:1*.

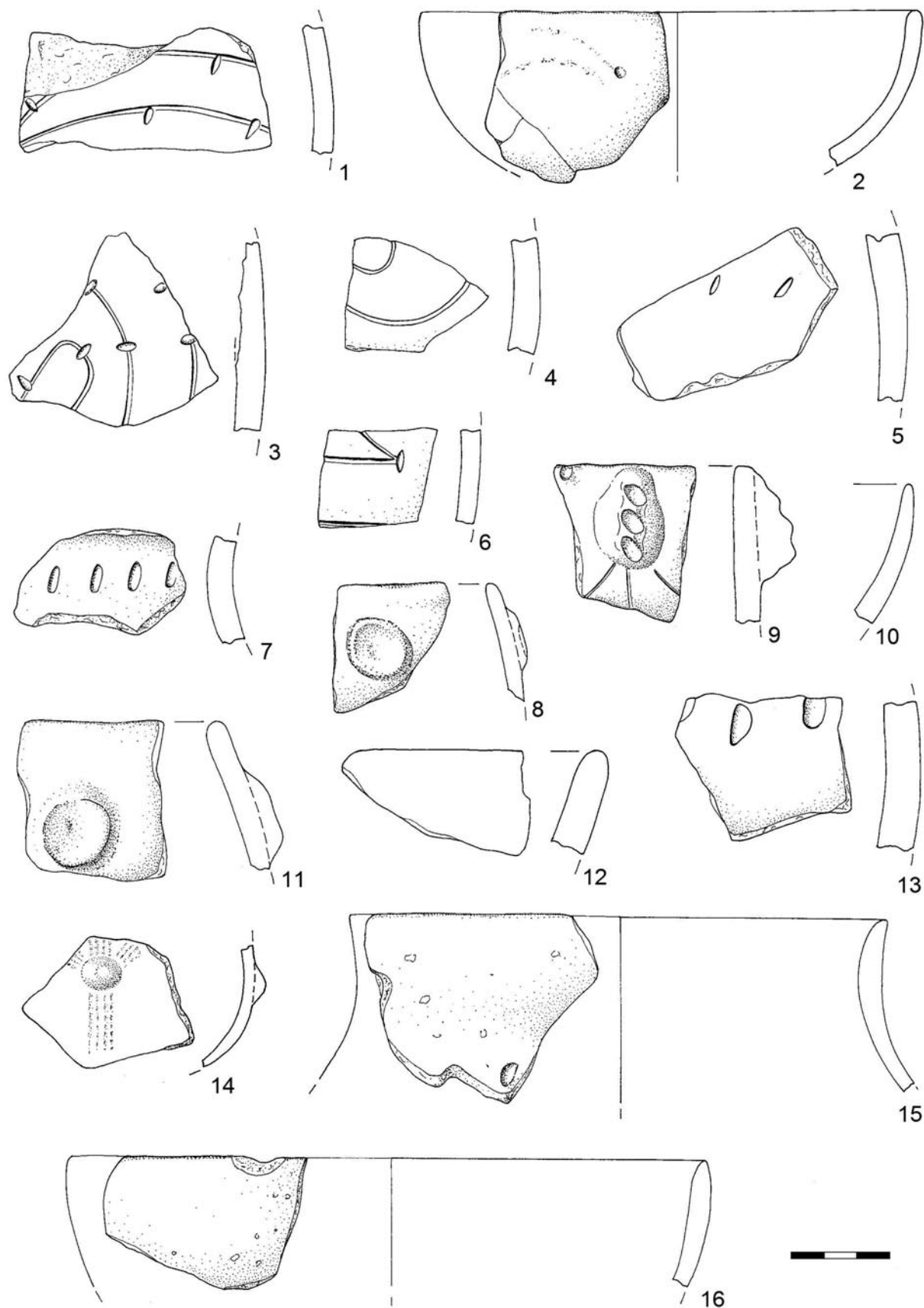
2. Zlomek oblé stěny nádoby zdobený oblou páskou složenou ze dvou rytých linií přesekávaných čokovitými/oválnými notami o středně velkých vzdálenostech. Povrch oboustranně značně zkorodovaný (na vnitřní straně zčásti do větší hloubky poškozený, viz profil), což se projevilo na stavu zachovalosti ryté výzdoby a not. Materiál obsahuje příměs pisku a malých kamínků (do velikosti až ca 5 mm, výjimečně dokonce 12 × 7 mm). S. stěny 8 mm. Inv. č. 513181. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:3*.

3. Zlomek oblé stěny nádoby zdobený prostými oblými rytými liniemi nebo z nich vytvořenou páskou, přičemž nemůžeme vyloučit, že celý ornament byl opatřen řídkými notami (příliš malý zlomek nevyklučuje žádnou z variant). Povrch oboustranně značně zkorodovaný, což se projevilo na stavu zachovalosti ryté výzdoby. Materiál jemně písčitý. S. stěny 9 mm. Inv. č. 513182. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:4*.

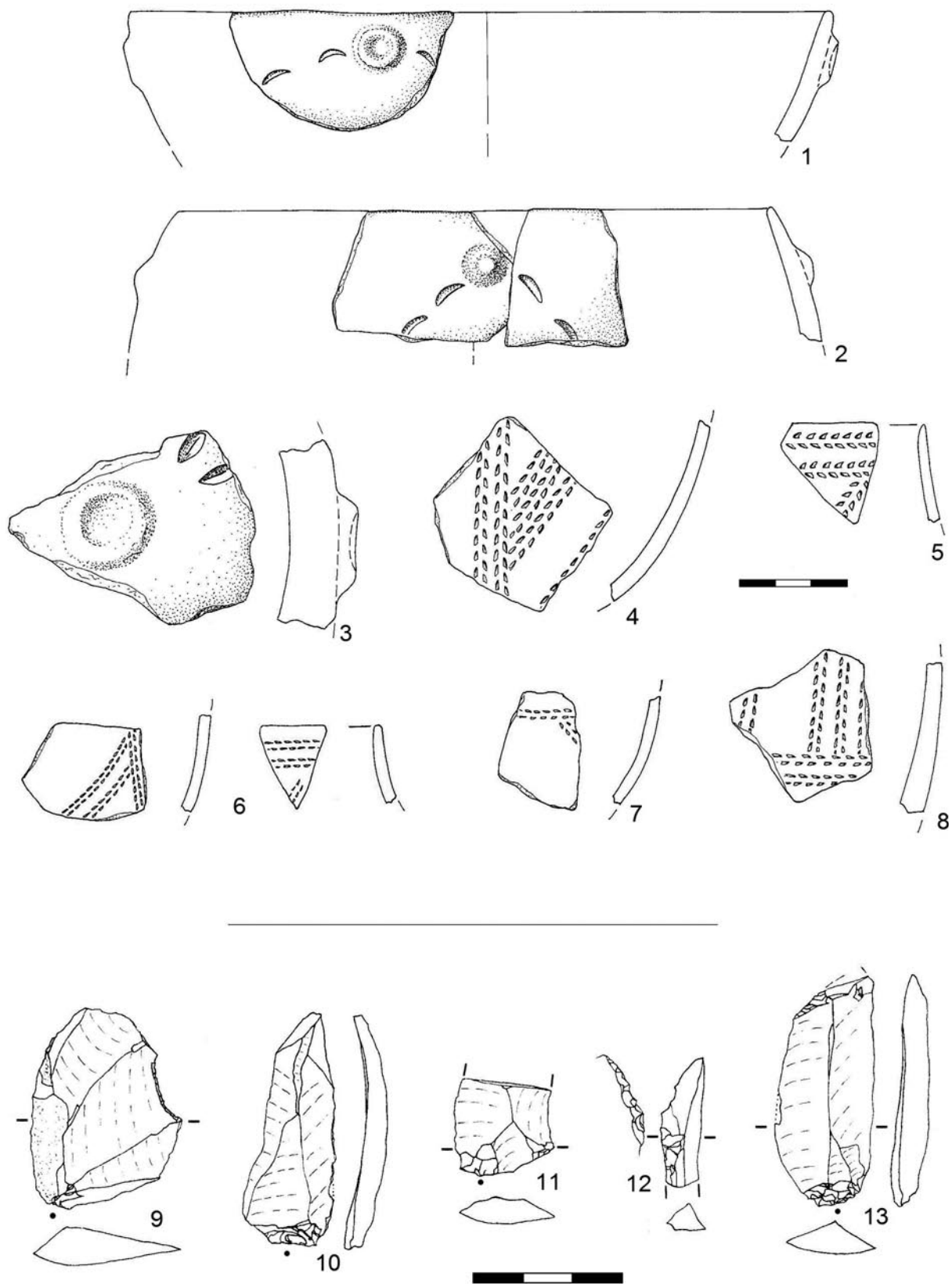
4. Zlomek oblé stěny nádoby zdobený velkými hlubokými vrypy v jedné řadě. Povrch oboustranně značně zkorodovaný, což se částečně projevilo i na stavu zachovalosti vrypů. V jemném materiálu menší příměs kamínků do velikosti 7 × 7 mm. Síla stěny 10 mm. Inv. č. 313180. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:13*.

5. Zlomek oblé stěny nádoby zdobený řídké úzkými vrypy v jedné řadě. Povrch oboustranně značně zkorodovaný, což se částečně projevilo i na stavu zachovalosti vrypů (zda se pod nimi původně nacházela obloukovitě vedená reliéfní lišta, nelze věrohodně doložit). Materiál jemný s menší příměsí jemného pisku. Síla stěny 8–10 mm. Inv. č. 513183. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:5*.

6. Zlomek okraje malé oblé misky nebo polokulovité nádoby. Povrch oboustranně značně zkorodovaný. Materiál obsahuje velmi malou příměs písku a ojediněle kamínků o velikosti až 6 mm. S. stěny až 7 mm. Inv. č. 513184. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:10.*
7. Malý okrajový zlomek větší nádoby, snad polokulovité. Povrch oboustranně značně zkorodovaný. Materiál obsahuje velmi malou příměs písku a ojediněle kamínků. S. stěny až 11 mm. Inv. č. 513194. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 15:12.*
- 8–18. 11 malých keramických zlomků se značně oboustranně zkorodovaným povrchem, v materiálu s menší příměsí písku, ojediněle i kamínků, o síle stěny okolo 5 mm, výjimečně 7 mm. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. Podle materiálu patrně LnK.
19. Malý keramický zlomek, vně se silně zkorodovaným a poškozeným povrchem nesoucím zbytkovou, nečitelnou výzdobu. V jemném materiálu menší příměs kamínků. S. stěny 7 mm. Inv. č. 62777. Sonda A, „jáma a“, výzkum J. Neustupný 1940. Neolit obecně.
20. Velký zlomek z velké nádoby oblých stěn, zdobené obloukovitě vedenou plastickou, málo výraznou páskou řídkce obohacenou o drobné prstové důlky. Dobře vypálený zlomek má povrch uvnitř zřejmě nezkorodovaný, vnějšek se nedá posoudit. V materiálu příměs hrubého písku, ojediněle i kamínků. S. stěny střepu 7 mm. Hl. 60 cm. Inv. č. 75925. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 17:1.*
21. Okrajový zlomek oblé misky, původně vně zdobené rytou kurvilineární výzdobou a notami, dnes kvůli silně zkorodovanému povrchu jen místy nejasně patrnou. Materiál plavený s nepatrnou příměsí písku. S. stěny střepu 5 mm. Hl. 60–65 cm. Inv. č. 75922. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 15:2.*
22. Dva zlomky zdobené tenkými rýhami, z nichž minimálně některé jsou recentního původu. Proto s nimi jako s výzdobou dále nepracujeme. Materiál jemný, s menší příměsí písku, povrch je jen málo zkorodovaný. S. stěny 8–9 mm. Inv. č. 75936. Hl. 60–65 cm. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951.
23. Malý zlomek nádoby oblých stěn, zdobený rytými liniemi a úzkou notou. Materiál plavený, ojediněle obsahuje malá zrnka rezavě hnědé hmoty. S. stěny 6 mm. Bez inv. č. Sonda I, výzkum S. Vencl 1961. Pozn. K téže nádobě patří další, tentokrát nezdobený zlomek (bez inv. č.). *Obr. 15:6.*
24. Okrajový zlomek zdobený svislým oválným výčnělkem 3× prstovitě protlačovaným a vespod doprovázený třemi slabými rytými liniemi vějířovitě uspořádanými. Vodorovná ploška ústí nese patrně slabé stopy po mělkém prstování. Na vnější hraně se nachází malá jamka. Povrch silně omlutý, stejně jako hrany zlomku. Jemný materiál obsahuje malou příměs písku. S. stěny až 8 mm. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. Pozn. Mezi ostatními zlomky LnK působí cizorodým dojmem. Samotný tvar výčnělku má analogie spíše v mladém neolitu. *Obr. 15:9.*
25. Zlomek prohnutého hrdla nádoby zdobený vodorovnou řadou ze svislých, spíše hustěji kladených vrypů. Jemný materiál s příměsí jemného písku. Povrch silně omlutý, stejně jako hrany zlomku. S. stěny až 8 mm. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. *Obr. 15:7.* Možný širší časový rozměr.
26. Okrajový zlomek globulární nádoby zdobené pod ústím okrouhlým nízkým pupkem, jen lehce shora promáčklým. Povrch otřelý, podobně jako hrany zlomku. V materiálu přítomnost písku. S. stěny 8 mm. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. *Obr. 15:11.*
27. Okrajový zlomek oblé misky. Povrch otřelý, podobně jako hrany zlomku. V materiálu přítomnost písku a ojediněle kamínků. S. stěny až 7 mm. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. *Obr. 15:16.*
28. Okrajový zlomek výrazně prohnutého hrdla nádoby. Povrch otřelý, podobně jako hrany zlomku. V materiálu přítomnost písku a ojediněle kamínků. S. stěny až 7 mm. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. *Obr. 15:15.*
- 29–38. 10 nezdobených zlomků s otřelým povrchem a s omlutými lomy. V materiálu příměs písku, v některých zlomcích i ojedinělá přítomnost kamínků. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. Podle materiálu patrně LnK.
39. Větší nezdobený keramický zlomek, slepený z částí, které byly nalezeny jak v sondě B z roku 1951 (inv. č. 76050, výzkum Svoboda), tak v sondě A z roku 1940 (inv. č. 513187, výzkum J. Neustupný). Povrch omlutý. V materiálu příměs písku a ojediněle kamínků. S. stěny 10 mm.
40. Okrajový zlomek polokulovité nádoby zdobené pod ústím okrouhlým, jen lehce shora promáčklým pupkem. Povrch otřelý, podobně jako hrany zlomku. V materiálu přítomnost písku. S. stěny 5 mm. Inv. č. 76047. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 15:8.*
41. Zlomky globulární nádoby kategorie HRB, opatřené drobnými okrouhlými oble hrotitými (zřejmě střídavě) vrypů pod ústím a na výdutí, propojenými jednoduchou linií z nehtovitých vrypů. Materiál je písčité, povrch zkorodovaný. S. stěny 5 mm. Inv. č. 88021, 88024. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:2.*
42. Okrajový zlomek hluboké oblé misky kategorie HRB s nízkým, okrouhlým, shora jen lehce prstovitě promáčklým pupkem, od kterého po obou stranách vycházejí šikmo dolů dvě linie z úzkých nehtových vrypů. Písčité materiálu obsahuje příměs drobných kamínků, povrch je jen málo zkorodovaný. S. stěny 5 mm. Inv. č. 88022. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:1.*
43. Malý zlomek z větší silnostěnné nádoby kategorie HRB, zřejmě globulární, s poměrně velkým okrouhlým pupkem, shora znatelně prstovitě promáčklým. Z něj vychází linie sestávající z velkých prstovitě nehtových vrypů (obdobná linie mohla být na druhé straně pupku, stěna v těchto místech se ale nezachovala). Neplavená hlína obsahovala ojediněle kamínky až 6 mm velké. Povrch málo zkorodovaný. S. stěny až 13 mm. Inv. č. 88023. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:3.*

Obr. 15. Řevnice, okr. Praha-západ. Výběr keramiky. Kresba I. Vajglová.

Obr. 16. Řevnice, okr. Praha-západ. Výběr keramiky (1-8). Kresba I. Vajglová. Štípaná industrie (9-13). Kresba J. Eigner.

44. Zlomek spodku výdutě pravděpodobně z nízké polo-hruškovité nádoby zdobené drobným oble hrotitým pupíkem a kvůli zkorodovanému povrchu sotva znatelným ornamentem v podobě pásů zřejmě vytvořených z dvojnásobných vpichů, a to stylem, jak je obvyklé v nejstarším a starším stupni kultury s vypíchanou keramikou. Zda by se dal ještě spojit s pozdní LnK, je otázka. Materiál je jemný, na omak drsný, s viditelnou přítomností droboučké slídy. Také tímto materiálovým ukazatelem se popsaný artefakt zcela odlišuje od keramiky bezpečně přiřaditelné kultuře s lineární keramikou. S. stěny 2–4 mm. Inv. č. 75923. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 15:14.*
45. Zlomek nádoby. V jemném materiálu přítomnost jemného písku a jemné slídy, ojediněle i kamínků. Dle materiálu neolit. S. stěny až 7 mm. Inv. č. 76049. Sonda D, výzkum J. Skutil 1951. Pozn. Neolit, nejspíše VpK.
46. Větší zlomek tenkostěnné nádoby. Povrch otřelý. V jemném materiálu přítomnost jemného písku a jemné slídy, ojediněle i kamínků. Dle materiálu spíše starší stupeň VpK než LnK. S. stěny až 4 mm. Inv. č. 76046. Sonda D, výzkum J. Skutil 1951.
47. Zlomek výdutě nádoby kategorie JMN, zdobený svislým pásem ze dvou řad dvojpichů, ze kterého po stranách a s mezerami vycházejí ostře šikmo nahoru obdobné výzdobné pásy (na malém zlomku patrně jen dva), tentokrát se skládající ze tří řádek dvojpichů. Materiál je jemně písčité, s patrnými zrnky slídy, povrch mírně zkorodovaný. S. stěny 4 mm. Inv. č. 88025. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:4.*
48. Dva zlomky z tenkostěnné nádoby kategorie JMN zdobené drobným dvojpichem. Materiál jemně písčité s patrnými zrnky slídy, povrch zkorodovaný (z vnější světle hnědé potahové vrstvičky se zachovaly jen menší stopy). S. stěny 3–4 mm. Inv. č. 88026, 88028. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:6.*
49. Dva zlomky z tenkostěnné nádoby kategorie JMN, s vodorovným pásem na okraji ze dvou řad dvojpichů, níže patrně se zbytkem nízké krokvice provedené stejnou technikou a místy mezi VPD a ústím s doplňkovou výzdobou. Materiál je jemně písčité s patrnými zrnky slídy. S. stěny 3 mm. Inv. č. 88027. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:5.*
50. Dva zlomky z nádoby kategorie JMN, zdobené vodorovným pásem z dvojpichů, na nějž kolmo s mezerami se připojují pásy provedené stejnou technikou. Materiál jemně písčité, povrch zkorodovaný. S. stěny 5–7 mm. Inv. č. 88029, 88030. Jáma 1. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:8.*
51. Zlomek oblé stěny tenkostěnné nádoby (asi misky), zdobené prostou linií z dvojpichů. Na povrchu se oboustranně částečně zachovala vnější světle okrová vrstvička. Materiál je jemně písčité se zrnky slídy. S. stěny 3 mm. Inv. č. 88031. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 16:7.* Patrně VpK.
52. Zlomek mírně oblé tenkostěnné nádoby. Materiál tvoří jemná hlína s malou příměsí jemného písku a droboučké slídy. Povrch je zkorodovaný. S. stěny 3 mm. Zlomek patrně pochází ze stejné nádoby jako zlomek inv. č. 76046. Inv. č. 88032. Sonda A, „jáma a“. Výzkum J. Neustupný 1940.

6.1.2. Stavební hliněná hmota (mazanice)

Čtyři úlomky cihlově červené mazanice, místy s tmavošedým jádrem, vytvořené z jemné hlíny ostřené malým množstvím organického materiálu. Na dvou jsou patrné otisky po silnějších prutech. Hmotnost 0,274 kg. Bez inv. č. Sonda E3, výzkum S. Vencl 1961. Nedatovatelné. Jedná se o typický omaz ze stavební dřevěné struktury disponující proutěným výpletem, tj. o mazanici kategorie II.

6.2. Makrolitické artefakty⁷

Jednotlivé součásti *kamenných mlýnků* (č. 1–6) se zachovaly pouze v menších nebo větších zlomcích, výjimečně do velikosti poloviny nástroje, a to v počtu šesti kusů, tj. v množství poměrně velkém vzhledem k počtu zlomků keramického nádobí. Většina z nich představuje plankonvexní typ, výjimečně pak deskovitý nebo jiný typ (Pavlů – Rulř 1991, 341, Fig. 31; Lička et al. 2014, 21). Jejich tvar v nárysu je oválný (převážně) nebo oválný až obdélníkovitý či obdélníkovitý. Funkčně většinou odpovídají horním dvou-ručním kamenům (soudě především podle směru křivolakých žlábkovitých prohlubní a škrábanců na pracovní straně vůči podélné ose nástroje). Dva z nich podle celkového tvaru, mohutnosti a způsobu opracování zadní strany zřejmě náleží spodním kamenům. Opatření jejich horních pracovních stran, pokud se dá ze zlomkovitého materiálu odhadnout, se zdá být malé. Někdy se na jejich povrchu zachovaly kromě výrobních stop také stopy po tzv. nakřesávání, v tomto případě na pracovních stranách.

Pokud jde o *jednoruční nástroje typu otloukače/tříku* (celkem tři kusy, č. 7–9), ty byly vytvořené z přírodních valounů příhodných forem a velikostí, podobně jako tomu je na jiných neolitických sídlištích nejen u nás (např. Pavlů – Rulř 1991, 341 ad.; Lička et al. 2014, 34–38). Na rozdíl od zmíněných kamenných mlýnků, u nichž se neolitické stáří nedá zpochybnit, u otloukačů/tříků s ohledem na konkrétní nálezovou

7 K obsahu termínu makrolity v neolitu viz blíže in: Lička et al. 2014.

situaci nemusí být zcela jisté (srov. *Šída 2010*, obr. 85). Další valouny a jejich části nenesou stopy opracování nebo užitkové opotřebení (č. 10–11, 13), popř. užitkové opotřebení je sporné (č. 12).

A konečně, *broušené kamenné nástroje s ostřím* jsou zastoupeny jednak nepřímo, formou odpadu v podobě kuželovitého vývrtku (č. 14, *obr. 18:3*), s největší pravděpodobností pocházejícího ze sekeromlatu, jednak zlomkem pocházejícím snad z broušeného nástroje s ostřím, patrně klínu nízkého až středně vysokého profilu (č. 15).

Použití surovin neolitické makrolitické industrie na lokalitě prokazuje cílený výběr osvědčených typů hornin, vhodných svými vlastnostmi. Na otloukače (č. 7–9, včetně přírodních valounů použitelných jako otloukače, č. 10–12) sloužily valouny tvrdých ordovických křemenců, dostupné v okolních říčních terasách. V případě možného tříku z valounu arkózového slepence (č. 12) mohlo stopy možného použití zahladit navětrání povrchu, neboť tato hornina se v říčních akumulacích v Řevnicích nevyskytuje (*Žák 2009*). Surovinou mlýnů byly karbonské pískovce až arkózové pískovce (č. 1, 3–6), někdy přecházející do slepenců (č. 5), jež se vizuálně liší jen zastoupením železitého nebo kaolinického tmelu. Karbonské sedimenty s nejbližšími zdroji západně od Berouna (okolí vrchu Lísek) a plošně rozsáhlou oblastí výskytu na Kladensku a Rakovnicku představují běžnou surovinu této kategorie artefaktů v západní části středních Čech. Evidence spodnoordovického pískovce (č. 2) prokazuje znalost dalších typů hornin, tentokrát např. z prostoru Hřebenů či pásu mezi Hořovicemi a Berounem. Pro mlýny využitě horniny vesměs lokálního či regionálního původu odpovídají poměrům na sídlištích LnK a VpK v povodí dolní Berounky i v západní části středních Čech (např. *Lička et al. 2014*, 54ff; *Stolz – Knotová 2014*, 43; *Stolz – Zemanová 2014*, 508–509 pro podobně umístěné sídliště v Praze-Radotíně).

Popis nálezů

1. Středová část horního mlecího kamene plankonvexního typu, původně v nárysu oválného nebo obdélníkovitého tvaru. Horní pracovní strana je v podélném směru nepatrně konkávně prohnutá, v příčném směru nepatrně konvexně prohnutá. Horní pracovní strana nese jak pracovní rýžky směřující kolmo na delší osu nástroje, tak i stopy drobné piketáže (obzvláště ve středě), doklady to tzv. naostřování kamene. Spodní strana protáhle konvexního tvaru je povětšinou sbroušená, na bocích se stopami piketáže a marteláže. Š. 160 mm, v. 42 mm. Hmotnost 0,94 kg. Bez. inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. Jedná se o nástroj s minimálním opotřebením vlastní pracovní strany. Dvouruční horní mlecí kámen. *Obr. 18:4*.

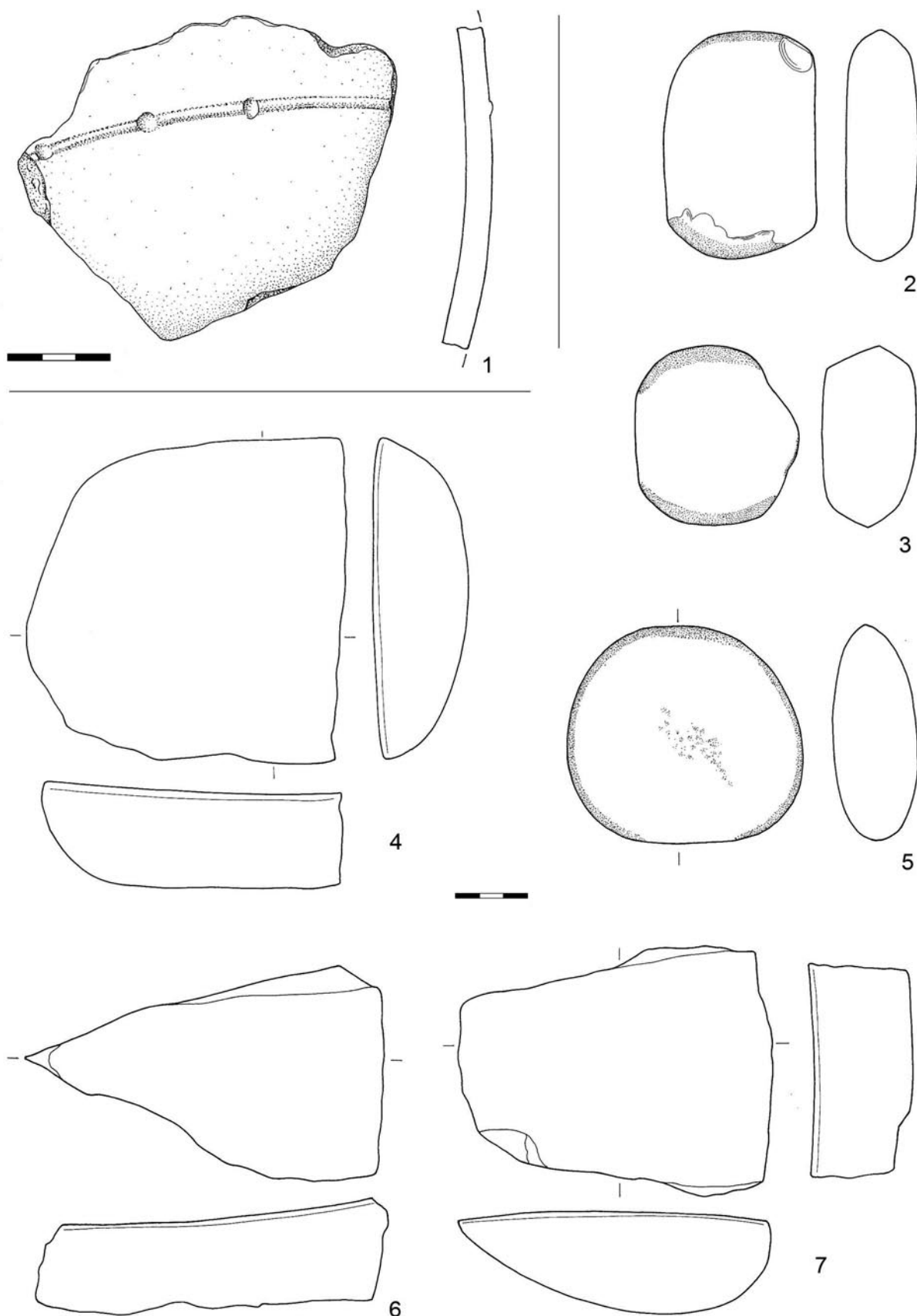
2. Okrajový zlomek mlecího kamene deskovitěho typu, s horní pracovní stranou zřetelně konkávně prohnutou směrem k autentickému okraji, s menšími stopami po nakřesávání a při okraji i se žlábkami neurčitých kontur směřujícími kolmo na výše zmíněný okraj. Autentický bok je svislý a tvarován marteláží, spodní křivolace rovná strana se jeví jako lomová, bez viditelného opracování. V. až 50 mm. Hmotnost 0,646 kg. Bez. inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. Opracování pracovní strany je poměrně značné. Patrně se jedná o spodní mlecí kámen (viz výše zmíněné znaky). *Obr. 17:6*.

3. Asi polovina mlecího kamene v nárysu oválného tvaru, plankonvexního typu. Zachovaný konec je šikmo zkosený. Horní pracovní strana je v podélném směru slabě konkávní, v příčném směru slabě konvexní. Týl, převážně hrubě sbroušený, je v příčném směru konvexní, v podélném směru většinou rovný. Boky se stopami hrubého broušení a marteláže vykazují oblý tvar. Dle tvarových ukazatelů se jedná o dvouruční horní kámen, což potvrzuje i směr škrábanců na některých plochých horninových částicích na povrchu horní pracovní strany. Š. 135, v. 40 mm, původ. d. ca 250 mm (odhad). Hmotnost 1,204 kg. Původní hmotnost celého kusu ca 2,5 kg (odhad). Inv. č. 513203. Sonda D, výzkum J. Skutil 1951. Stupeň opotřebení pracovní strany je poměrně mírný. *Obr. 17:4*.

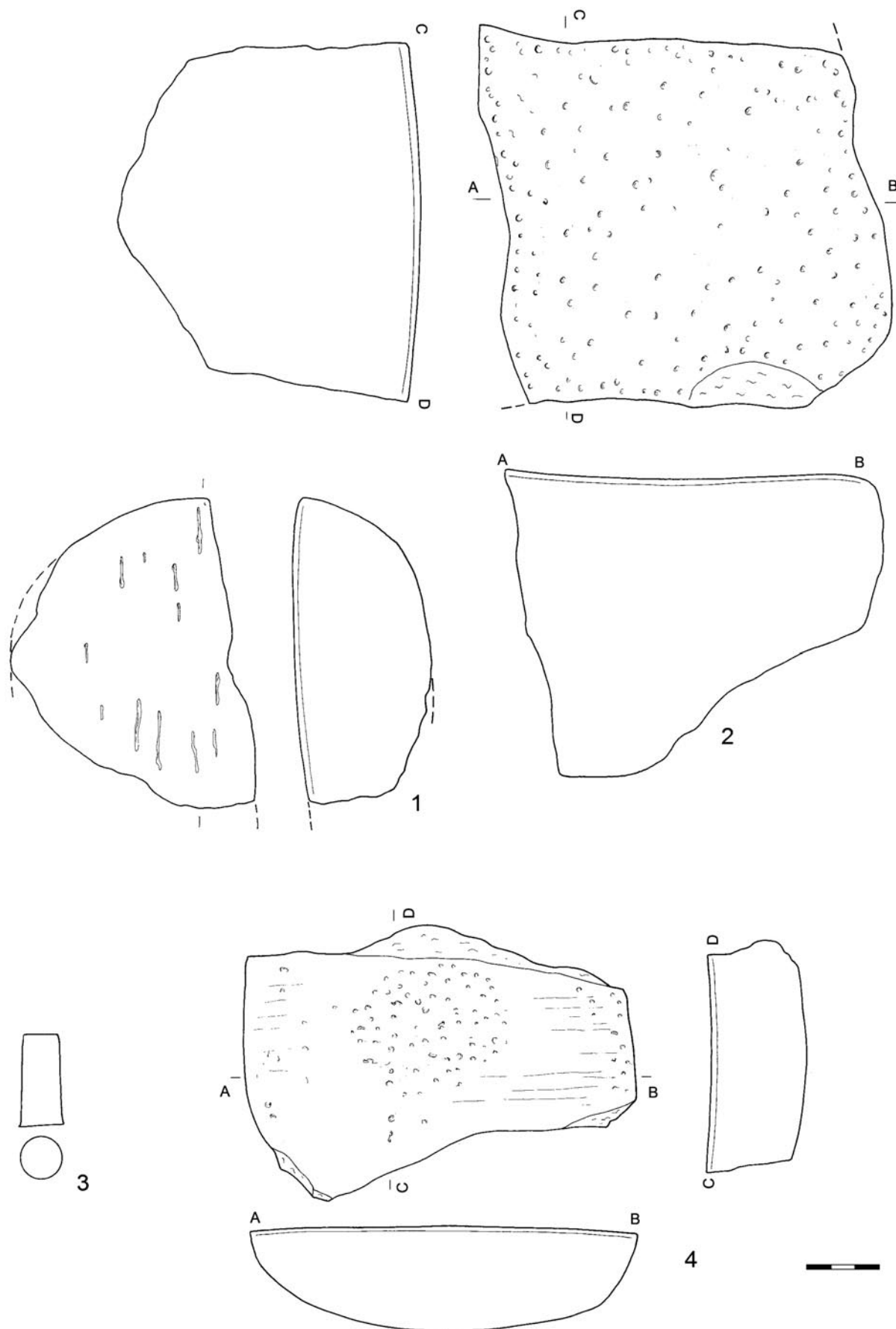
4. Okrajový zlomek zřejmě oválného mlecího kamene plankonvexního typu. Horní pracovní sbroušená strana, v jednom místě na hraně okraje a boku se strmou hrubou retuší, se v podélném směru jeví jako takřka rovná (případná konkávnost by se mohla projevit na původně celém kusu), v příčném směru jako lehce konvexní. Na jejím povrchu se místy nacházejí křivolaké žlábkové o neurčitých obrysech, které směřují kolmo na předpokládanou podélnou osu nástroje. Spodní, jen zčásti zachovaná partie byla původně v obou směrech konvexní, s povrchem upraveným pouze marteláží a odsekáváním. Míra opotřebení pracovní strany je poměrně slabá. Dle pracovních stop na horní straně se jedná o horní mlecí kámen, nepochybně dvouruční. V. 55 mm. Hmotnost 0,744 kg. Inv. č. 513202. Sonda D, výzkum J. Skutil 1951. *Obr. 18:1*.

5. Střední část mlecího kamene plankonvexního typu, v nárysu patrně oválného tvaru, s horní pracovní stranou v podélném směru konkávní, v příčném směru mírně konvexní. Na horní pracovní straně, na povrchu některých ploše sbroušených horninových částic, jsou viditelné rovné škrábance směřující kolmo na delší osu nástroje. Spodní strana ve tvaru protáhleho oblouku je převážně sbroušená, částečně se stopami po piketáži. Oblé boky nesou převážně stopy po marteláži a piketáži. Š. 100 mm, v. 42 mm. Hmotnost 0,694 kg. Inv. č. 75935. Sonda D, výzkum J. Skutil 1951. Dvouruční horní mlecí kámen. *Obr. 17:7*.

6. Nejméně polovina mohutného silného mlecího kamene s horní pracovní stranou v podélném směru konkávní a v příčném směru konvexní, hustě pokrytou drobnou, tzv. naostřovací piketáží (a s recentním poškozením při jednom boku). Vysoce nepravidelně klenutý spodek je pouze hrubě otlučen. Jeden autentický podélný bok, který představuje

Obr. 17. Řevnice, okr. Praha-západ. Keramika (1), mlecí kameny (4, 6-7) a otloukače/tříčky (2-3, 5). Kresba I. Vajglová.

Obr. 18. Řevnice, okr. Praha-západ. Mlecí kameny (1–2, 4) a vývrtek (3). Kresba I. Vajglová.

původní povrch horniny, je přímý mírně šikmý, užší autentický bok je oblý, s povrchem tvarovaným hrubým otloukáním. Podle tvaru, velikosti a způsobu opracování týlní části se zcela jistě jedná o spodní mlecí kámen. V. 130 mm. Hmotnost 4,294 kg. Původně celý kus musel vážit nejméně okolo 10 kg (odhad). Inv. č. 513204. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 18:2.*

7. Valoun okrouhlého tvaru v nárysu, s jedním bokem takřka rovným. Stopy opotřebení ve formě sbroušení do dvou více nebo méně výrazných faset byly zaznamenány po celém obvodu, kromě takřka jeho rovné strany, místy s povrchem jemně zoubkovitým po jemném tlučení. Výrazné stopy po tlučení se nacházejí na povrchu středových částí obou plošších, jen mírně konvexních stran. Ty nesou i malé oleštění, tzn. stopy po vyhlazování a vylešťování povrchu nějakých materiálů. Jedná se o polyfunkční jednoruční nástroj. Roz. 89 × 96 × 39 mm. Hmotnost 0,504 kg. Inv. č. 75960. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 17:5 (srov. Šída 2010, obr. 85).*

8. Otloukač z valounu obdélníkovitého tvaru, na obou kratších koncích se stopami zhmoždění ve formě jemně zdrsněného povrchu, místy navíc lehce střechovitě hraněného. Roz. 94 × 63 × 29 mm. Inv. č. 513200. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940. *Obr. 17:2.*

9. Otloukač vytvořený z valounu, s boky převážně na obou užších koncích střechovitě sbroušenými, na jedné delší straně sbroušenými jen částečně. Zmíněné pracovní plošky jsou na povrchu jemně zdrsnělé až jemně zoubkovitě drsné. Nástroj tak zřejmě sloužil k roztrhání nějaké látky a k jemnému tlučení. Roz. 74 × 67 × 40 mm. Hmotnost 0,276 g. Bez inv. č. Sonda E1, výzkum S. Vencl 1961. *Obr. 17:3.*

10. Středová část velkého valounu bez patrných stop použití. Š. 102, v. 45 mm. Hmotnost 0,454. Inv. č. 513201. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940.

11. Větší valoun s odštípnutým povrchem na jednom boku. Nejedná se o stopy po tlučení, takže může jít o pseudoartefakt. Silicifikovaný klastický sediment až křemenec. Roz. 121 × 76 × 58. Hmotnost 0,706. Inv. č. 513199. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940.

12. Kámen kvadratického tvaru bez zjevných stop opracování, na některých místech povrchu pravděpodobně s ohlazením přírodního původu. Tvarem a velikostí připomíná jednoruční nástroj typu tříku nebo otloukače (srov. Šída 2010, obr. 86). Roz. 100 × 67 × 44 mm. Hmotnost 0,524 kg. Inv. č. 76051. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951.

13. Malý plochý úlomek horniny bez stop umělého opotřebení, na jedné straně s ohlazením přírodního původu. Hmotnost 0,034 kg. Inv. č. 513193. Sonda A, výzkum J. Neustupný 1940.

14. Kamenný kuželovitý vývrtek s užší i širší terminální ploškou sbroušenou, nepochybně pocházející z takřka hotového sekeromlatu, bez vyleštění povrchu přinejmenším na obou bocích týlové části. Foliační plochy kamene vůči delší ose vývrtu (a tím vůči předpokládané podstavě nástroje) jsou kolmé. Z rozměrů vývrtku se tak dá odvodit nejen šířka nástroje, ale i celkový tvar a rozměry vývrtu. Spilitový tufit (?), MS: $0,15 \times 10^{-3}$ SI jednotek. Nalezený v černohnědé hlíně, hl. 62 cm. V. 36 mm, \varnothing 15 a 17 mm. 0,022 kg. Inv. č. 75924. Mladší fáze staršího stupně (nálezový horizont Mšeno I) až mladší stupeň VpK. Sonda B, výzkum B. Svoboda 1951. *Obr. 18:3.*

15. Zlomek ze zřejmě týlní části podélně i příčně rozštípnutého, snad hotového broušeného nástroje s ostřím, patrně o nízkém nebo středně vysokém příčném profilu (tzv. klinu?). Předpokládaný přechod stěny k podstavě se zachoval jen na jednom místě a v nepatrné míře. Jeho lomová strana směrem k předpokládanému ostří je šikmo, zcela rovně recentně odlomena. Staropaleozoický diabas ofitické struktury, nejspíš silurského stáří a lokálního původu na levobřeží Berounky (např. okolí Hostimi, Karlštejna, Mořinky), dle určení F. Fediuka, MS: $20,9 \times 10^{-3}$ SI jednotek. Hmotnost 0,136 kg. Inv. č. 88033. Sonda A, „jáma a“?. Výzkum J. Neustupný 1940. Pozn. Protože způsob sbroušení povrchu neodpovídá běžnému způsobu sbroušení standardních broušených nástrojů s ostřím a použitá hornina pro tento druh nástrojů je netypická, na interpretaci předmětu jako neolitického nástroje je třeba pohlížet s velkou opatrností.

6.3. Štípaná industrie

K neolitické komponentě na lokalitě řadíme s velkou pravděpodobností šest artefaktů z křemence typu Tušimice (č. 1–2 z jámy c v sondě A, č. 3 ze sondy E1, č. 4 ze sondy C, č. 5 ze sondy A, č. 6 nález z roku 1940 na ploše lokality): 1. úštěp s laterální kůrou a opotřebením pravolaterálně, d. 40 mm (*obr. 16:9*); 2. hrotitá čepel, pravolaterálně místy opotřebená, 46 × 18 × 4 mm (*obr. 16:10*); 3. proximální zlomek čepele, s patkou upravenou více údery, 18 × 19 × 5 mm (*obr. 16:11*); 4. nepravidelně retušovaný hrotitý úlomek, 25 × 8 × 5 mm (*obr. 16:12*, spíše než rydlový odpad z křemence typu Skršín podle Šída 2010, 299). 5. zlomený úštěpek; 6. čepel s šikmou příčnou retuší distálně, částečně odlomenou (45 × 19 × 5 mm, *obr. 16:13*). Ta jediná představuje typický neolitický tvar.

7. DISKUSE A ZÁVĚR

V roce 1961 proběhl dosud nepublikovaný výzkum S. Vencla na gravettské lokalitě v Řevnicích známé ze starších výzkumů. Přinesl cenné údaje o intenzitě osídlení na jejím západním okraji, kde se výrazně kolísající množství nálezů koncentrovalo ve dvou sektorech a směrem k severozápadu, tj. Skutilově sondě D, vyznívalo. Pro paleolit negativní zjištění poskytly další testovací sondy v blízkém okolí. Celkem 357 ks

štípané industrie, doplněné o nejméně tři makrolitické artefakty z křemence, zapadá četností i morfologickým spektrem nástrojů do rámce dříve vyhodnocené části lokality (např. *Šída 2010*). Využití surovin prokazuje dobrou znalost dalších českých zdrojů, doplňujících zásoby převažujícího SGS (téměř 78 %). Jejich podíl nečekaně převyšuje hodnoty konstatované u odkryvů z let 1940 a 1951, nezanedbatelné je mj. místní štípaní chalcedonů a nově určených permokarbonských limnosilitů.

Ve ŠI dominují mezi nástroji rydla spolu s mikro/čepelemi a hroty s otupeným bokem, další typy nástrojů a retušovaných čepelí (škrabadlo, příčné a laterální retuše) jsou ojedinělé. Nástroje s otupeným bokem z Řevnic charakterizuje morfometrická standardizace tvarů hrotů a součástí složených ostří (mezi nimiž chybějí variety s ventrální retuší) i téměř absolutní podíl jejich fragmentů. Hojně jsou impakty, několik doložených polotovarů ukazuje výrobu složených nástrojů na lokalitě. To spolu s nástroji sloužícími k opracování kůží i tvrdých živočišných tkání (škrabadla, rydla) ukazuje na charakter aktivit, resp. při absenci organických materiálů doložitelných činností. Soubor 3846 ks štípaných artefaktů, patřící k nálezově nejbohatším českým gravettským až epigravettským souborům, charakterizuje právě vysoký počet rydel (celkem 117 ks, včetně kombinací) a v poměrech českého gravettienu i vyšší podíl škradel (25 ks, spolu s kombinací s rydlem 33 ks).

Atypičnost tvarů nástrojů s otupeným bokem nutí k opatrnosti stran přesnějšího datování, při absenci ^{14}C dat uspokojivě neřešitelného. K interpretaci typologické skladby ovlivněné vlastnostmi, resp. charakterem osídlení⁸ schází korektivy (fauna), ovšem ani moravské gravettské lokality jasnou vazbu mezi typem osídlení, faunou a štípaným inventářem neposkytují (*Oliva 2009*, 272). Hlavní typologická odlišnost od radiouhlikově datovaných mladogravettských lokalit v Lubné (např. *Šída 2015*; *Šída 2016*; *Wilczyński et al. 2020*), ale i osídlení v Praze-Dejvicích (Jenerálka), spočívá v absenci hrotů typu la Gravette, resp. mikrogravett s doplňkovou ventrální retuší. Pro Řevnice jsou typické početné nástroje s rovně strmě otupeným bokem a pečlivě rovně či obloukovitě upravenou bází (např. *obr. 13:4,7–8*), někdy i vrcholovou částí (např. *obr. 13:11*), vždy bez ventrální retuše. Reprezentují nejspíše jinou fázi mladogravettského příp. epigravettského osídlení Čech než lubenské stanice, přičemž soubor nástrojů s otupeným bokem svým složením a morfologií nenachází přesné analogie ani mimo jejich prostor (sdělení M. Polanské).

Řevnická stanice byla umístěna v místě *a priori* výhodném, v chráněné, ale přehledné poloze při toku řeky u zúžení údolí. Ukloněné svahy sice v zimním období nabývaly na výhodnosti, sklonem nevýhodná severovýchodní orientace místa využila ale spíše mikroregionální výhodu kontroly vtoku Berounky do lokální kotliny (protější břeh řeky podobnou polohu nenabízí). Poloha lokality mohla vyhovovat např. sledování stád sobů (typických pro českých gravettien), vyhledávajících v letním období chladné svahy i okolí řek (*Grøn 2012*, 178, Fig. 1), rovněž nevyklučuje doplňkový rybolov (pro gravettien vzácně např. *Soffer 1985*, 290–292, Table 5.6; *Svoboda et al. 2011*, 848), místo bylo navíc v dosahu dalších, výše položených typů biotopů. Delší, event. opakovaný charakter pobytů naznačuje kamenná konstrukce ve formě dláždění (?) v severovýchodní části odkryvů (*Šída 2010*, 93, *obr. 70–72*). Chybění organických částí (včetně kostí) a hrubotvaré industrie neumožňuje funkci konstrukce z kamenů, navíc nekompletní, stejně jako činnosti na ní probíhající věrohodně interpretovat. Mohla být víceúčelová, nabízí se více variant (konstrukce stavby, akumulátory tepla, dláždění pro stabilizaci povrchu – i pro pracovní činnosti – v rámci obydlí či mimo něj). Doklady těchto úprav přibývají pro gravettien, epigravettien (resp. období LGM) i magdalénien (např. *Kůřner 2009*; *Šída et al. 2019*; *Škrdla et al. 2018*, s lit.), tj. jsou chronologicky nespecifické a navíc konstrukčně i funkčně variabilní (např. *Vencl 1995*, 176–178 s lit.).

Možnosti verifikace předložených hypotéz zůstávají limitované, snad vyjma specializované trasologické a technologické studie ŠI.

Z plochy bývalé zahrady pochází dále doklady osídlení kultur s lineární i vypíchanou keramikou. Neolitická komponenta nevyniká ani počtem nálezů, ani zahloubených struktur.⁹ Většina nálezů zlomkové keramiky i kamenných artefaktů (štípaná křemencová industrie, otloukače, části mlýnů, po jednom kusu vývrtek a zlomek broušené industrie?) pochází z vrstvy, jiné z několika málo zřetelných jam, u dalších

8 V kontextu gravettienu středních Čech bude téma rozpracováno v publikaci Lubné III a IV.

9 Pro úplnost připomínáme, že z daného prostoru byly v původní terénní dokumentaci zmíněny i mladší nálezy, z válcovité jámy s tmavou výplní „d“, a to materiál ze starší doby železné, snad bylanský (*Šída 2010*, *obr. 95–96*). Jedním datovatelným tvarem je mezi osmi pravěkými střepy zesílený okraj hrncovité nádoby s reparačním otvorem (NM, inv. č. H1-62792), na vnitřní straně mírně prožlabený, patřící době laténské (LT B–D), dle laskavého určení P. Sankota a N. Venclové.

postrádáme kontextuální údaje. Keramika se vyznačuje značnou korozí povrchu, místy ztěžující identifikaci výzdoby.

Z výše uvedeného vyplývá, přísně vzato, že nepočtené stopy neolitického osídlení ukazují na opakovanou skutečnou nebo zdánlivou diskontinuitu (kvůli malému počtu datovatelných nálezů nelze blíže stanovit) vývoje osídlení zkoumaného místa. Samotná poloha sídliště v zásadě odpovídá obecné představě umístění neolitických sídlišť v přírodním prostředí, v tomto případě na nízké, mírně se svažující terase (Rulř 1983, 75), tentokrát situované u větší řeky. Životně důležitý předpoklad, blízkost vodního zdroje, je zde naplněn, ovšem v míře tak silné (v těsné blízkosti břehu řeky, s nevelkým převýšením nad vodní hladinou), že tamnímu osídlení lze přisoudit i zvýšený význam komunikační. Mohlo např. zprostředkovávat transport a (nebo) směnu kamenných mlýnků, jejichž surovina byla získávána z blízkých výchozů (nápadný je totiž vyšší počet nalezených mlýnků ve srovnání s málo četnou keramikou). Není bez zajímavosti připomenout, že vysloveně výrobní a distribuční význam pro zásobování okolních osad mlýnky je přisuzován jinému sídlišti LnK v údolí pravostranného přítoku Berounky, Žebráku (okr. Beroun), tj. sídlišti, které poskytlo doklady o výrobě jednotlivých etap těchto zařízení a v jehož okolí se nacházejí snadno dostupné suroviny k jejich výrobě (Stolz et al. 2006, 81).

Po „darování“ vily čp. 486 se zahradou státu 15. května 1961, tedy těsně před posledním výzkumem, byl pozemek rozdělen na dvě stavební a dvě pozemkové parcely a velká část neprozkoumané plochy lokality zničena domem čp. 985 (dále západním směrem byl postaven dům čp. 1005).¹⁰ Ten zabral část nezkoumaného meziprostoru o ploše asi 55 m² mezi sondami J. Neustupného, B. Svobody a S. Vencla. Možnosti dalšího výzkumu lokality proto zůstávají v rovině spekulací. Průmět plánu sond a současné zástavby ukázal, že menší část nezkoumané plochy mezi sondami A, D a E (okolí souřadnic Y: 759533, X: 1059983) a prostor jižního sousedství sektoru 4 sondy E1 by ještě mohly uchovávat nezničené situace.

Poznámka a poděkování:

Príspevek je součástí záměru Sl. Vencla vyhodnotit vlastní gravettské výzkumy z 60. a 80. let minulého století, jejichž publikace se v roce 2019 nacházely v různém stadiu rozpracovanosti (Lubná, Řevnice), resp. před dokončením (Stadice). Vychází z jeho nálezoř zprávy, rukopisných poznámek a podkladů i sdělení J. Eignerovi. Za konzultace a další podklady děkují autoři K. Blažkové, F. Fediukovi, M. Olivovi, M. Polanské, M. Starcové, P. Škrdlovi a D. Velebilovi, za zpřístupnění nepublikovaného rukopisu, nálezů i pročtení textu K. Sklenářovi. Důležitou technickou pomoc poskytli J. Jabůrková, R. Kozáková a J. Souček.

Jan Eigner

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/17.I.b, 00023272), A. Přichystal prováděl studium díky institucionální podpoře výzkumu na PŘF MU v Brně, projekt č. 2222/ 31 5010, K. Žák podpořen výzkumným záměrem RVO67985831.

PRAMENY

- Sklenář, K. 2013: Sídlíště „lovců mamutů“ v Řevnicích. Výzkumy 1940–1961. Rukopis. Praha.
- Vencl, S. 1961a: Zpráva o záchranné akci v Řevnicích dne 5. 5. 1961. Archiv ARÚ AV ČR v Praze, č. j. 2195/61.
- Vencl, S. 1961b: Zpráva o záchranném výzkumu v Řevnicích, provedeném ve dnech 22. 5. – 7. 6. 1961. Archiv ARÚ AV ČR v Praze, č. j. 2810/61.
- Vencl, S. 1962: Řevnice. Záchranný výzkum v Řevnicích, okr. Praha-západ, v r. 1961. Rukopis nálezoř zprávy. Archiv ARÚ AV ČR v Praze, TX196203570, č. j. 3570/62.
- Vencl, S. 1999: Osídlení Čech v období paleolitu a mezolitu. Závěrečná zpráva grantového projektu GA ČR, reg. č. 404/97/1086. Rukopis. Praha.
- archiv S. Vencla

LITERATURA

- Balatka, B. – Loučková, J. 1991: Kvartérní terasy řeky Berounky. Sborník Čes. geografické společnosti 96 (3), 145–162.
- Benková, I. 2003: Epimagdaleníenská stanice v Kvíci u Slaného. Archeologie ve středních Čechách 7, 33–72.
- Eigner, J. – Metlička, M. – Řezáč, M. – Trnka, R. 2014: Paleolitické a mezolitické osídlení v povodí říčky Třemošné na severním Plzeňsku. Archeologie ve středních Čechách 18, 7–32.

¹⁰ Ke zničení došlo navzdory skutečnosti, že rodina K. H. Sklenáře (otce archeologa Karla Sklenáře) apelovala při předání pozemku nutností vhodného přístupu k neprozkoumané části lokality.

- Fasser, N. – Fontana, F. – Visentin, D. 2019: How many techniques to retouch a backed point? Assessing the reliability of backing technique recognition on the base of experimental test. *Archaeological and Anthropological Sciences* 11, 5317–5337.
- Grøn, O. 2012: Our grandfather sent the elk – some problems for hunter-gatherer predictive modelling. *Quartär* 59, 175–188.
- Horáková-Jansová, L. 1931: Žárové hroby s vypíchanou keramikou v Praze-Bubenci. *Zprávy Československého státního archeologického ústavu* 4, 28–45, 68–72.
- Kind, C.-J. 1985: Die Verteilung von Steinartefakten in Grabungsflächen: Ein Modell zur Organisation alt- und mittelsteinzeitlicher Siedlungsplätze. *Urgeschichtliche Materialhefte* 7. Tübingen.
- Kozłowski, J. K. ed. 1998: Complex of Upper Palaeolithic sites near Moravany, Western Slovakia. Vol. II Moravany-Lopata II. Kraków.
- Küßner, M. 2009: Die späte Altsteinzeit im Einzugsgebiet der Saale. Untersuchungen an ausgewählten Fundstellen. Weimar.
- Lička, M. 2011: Osídlení kultury s lineární keramikou v Kosoři, okr. Praha-západ. *Fontes Archaeologici Pragenses* 37. Pragae.
- Lička, M. 2016: Osídlení ze starší etapy vývoje kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně. *Fontes Archaeologici Pragenses* 43. Pragae.
- Lička, M. 2019: Osídlení z mladší etapy vývoje kultury s vypíchanou keramikou ve Mšeně. *Fontes Archaeologici Pragenses* 46. Pragae.
- Lička, M. – Švédová, J. – Šreinová, B. – Šrein, V. 2014: Makrolitické artefakty ze sídliště kultury s lineární keramikou v Kosoři u Prahy. Praha.
- Nerudová, Z. 2004: K výskytu artefaktů z hrubých surovin v mladopaleolitických industriích. *Acta Musei Moraviae, Scientiae Sociales* 89, 83–89.
- Oliva, M. ed. a kol. 2009: Sídlíště mamutího lidu u Milovic pod Pálavou. Otázka struktur s mamutími kostmi. *Anthropos. Studies in Anthropology, Palaeoethnology, Palaeontology a Quaternary Geology*, Vol. 27 /N.S. 19/. Brno.
- Otte, M. 1981: *Le Gravettien en Europe Centrale et Orientale*. Brugge.
- Pavů, I. – Rulf, J. 1991: Stone industry from the Neolithic of Bylany. *Památky archeologické* 82, 277–365.
- Pavů, I. – Rulf, J. 1996: Nejstarší zemědělci na Kutnohorsku a Čáslavsku. *Archeologické rozhledy* 48, 643–673.
- Polanská, M. – Michalík, T. 2015: Mladopaleolitické kamenné hroty a mikrolity z povrchových zberov v Trenčianskej kotline. *Slovenská archeológia* 63, 1–30.
- Přichystal, A. 2009: Kamenné suroviny v pravěku východní části střední Evropy. Brno.
- Rulf, J. 1983: Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu. *Památky archeologické* 74, 35–95.
- Rulf, J. 1991: Archeologický výzkum neolitického sídliště v Roztokách. *Keramika. Muzeum a současnost* 10/1, 88–176.
- Sklenář, K. – Matoušek, V. 1994: Die Höhlenbesiedlung des Böhmisches Karstes vom Neolithikum bis zum Mittelalter. *Fontes Archaeologici Pragenses* 20. Pragae.
- Skoček, V. 1969: Některé projevy silicifikace ve středočeském permokarbonu a jejich stratigrafický význam. *Věstník Ústředního ústavu geologického* 44, 293–300.
- Skutil, J. 1952: Přehled českého paleolitika a mesolitika. *Sborník Národního muzea* 6/1, řada A – Historie. Praha.
- Skutil, J. 1953: Výzkum aurignackého sídliště v Řevnicích u Prahy. *Archeologické rozhledy* 5, 721–725.
- Soffer, O. 1985: *The Upper Paleolithic of the Central Russian Plain*. Orlando – New York – London – Sydney – Tokio.
- Stárková, M. – Šimůnek, Z. 2010: Původ a složení hornin použitých pro artefakty lokality Hořešovičky. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.), *Ecce Homo. In memoriam Jan Fridrich*. Praha, 202–204.
- Stolz, D. – Knotová, H. 2014: Záchraný výzkum sídliště kultury s lineární keramikou v Úhonicích, okr. Praha-západ. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 33–45.
- Stolz, D. – Matoušek, V. – Fridrich, J. – Stolzová, D. – Sýkorová, I. 2006: Berounsko a Hořovicko v pravěku a raném středověku. Hořovice.
- Stolz, D. – Smolová, H. 2015: Sídlíště kultury s vypíchanou keramikou u Roblína, okr. Praha-západ. *Archeologie ve středních Čechách* 19, 493–504.
- Stolz, D. – Zemanová, P. 2014: Neolitické sídliště v Praze-Radotíně. *Archeologie ve středních Čechách* 18, 489–534.
- Svoboda, J. – Bocheňski, Z. M. – Čulíková, V. – Dohnalová, A. – Hladilová, Š. – Hložek, M. – Horáček, I. – Ivanov, M. – Králík, M. – Novák, M. – Pryor, A. J. E. – Sázelová, S. – Stevens, R. E. – Wilczyński, J. – Wojtal, P. 2011: Paleolithic Hunting in a Southern Moravian Landscape: The Case of Milovice IV, Czech Republic. *Geoarchaeology* 26, 836–866.
- Svoboda, A. – Přichystal, A. 2005: Nonflint and heavy-duty industries. In: J. A. Svoboda (ed.), *Pavlov I Southeast. A Window Into the Gravettian Lifestyles*. *Dolnověstonické studie* 14. Brno, 148–166.
- Šída, P. 2007: Využívání kamenné suroviny v mladší a pozdní době kamenné. *Dílenské areály v oblasti horního Pojizeří*. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 3. Praha – Brno.

- Šída, P. (s příspěvkem A. Přichystal) 2010: Gravettské sídliště v Řevnicích. Plzeň.
- Šída, P. 2015: Gravettské osídlení v Lubné. Nálezy do roku 1960. *Fontes Archaeologici Pragenses* 42. Pragae.
- Šída, P. 2016: Gravettian lithics assemblages from Lubná (Bohemia). *Quaternary International* 137, 120–128.
- Šída, P. – Pryor, A. – Lengyel, G. – Wilczyński, J. 2019: Lubná VI – new excavations on Late Gravettian site in central Bohemia. In: 3rd Conference World of Gravettian Hunters, Kraków, Poland, 20–24 May 2019. Abstracts. Kraków, 66.
- Šída, P. ed. 2009: The Gravettian of Bohemia, *Dolnověstonické studie* 17. Brno.
- Škrdla, P. – Rychtaříková, T. – Bartík, J. – Nejman, L. – Demidenko, Y. E. 2018: Last Glacial Maximum paved stone structures from Mohelno-Plevovce, Moravia. *Quartär* 65, 51–61.
- Vencl, S. 1960: Kamenné nástroje prvňích zemědělců ve střední Evropě. *Sborník Národního muzea* 14, řada A – Historie, 1–91.
- Vencl, S. 1961: Studie o šáreckém typu. *Sborník Národního muzea* 15, řada A – Historie, 93–140.
- Vencl, S. 1995: Hostim. Magdalenian in Bohemia. *Památky archeologické, Supplementum* 4. Prague.
- Vencl, S. 2013: The Upper Palaeolithic. In: S. Vencl (ed.) – J. Fridrich – K. Valoch, *The Prehistory of Bohemia. The Palaeolithic and Mesolithic*. Praha, 59–116.
- Vokolek, V. 2009: Katalog sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea IV. Drobné přírůstky z let 1919–1939. *Fontes Archaeologici Pragenses* 34. Pragae.
- Wilczyński, J. – Goslar, T. – Wojtal, P. – Oliva, M. – Göhlich, U. B. – Antl-Weiser, W. – Šída, P. – Verpoorte, A. – Lengyel, G. 2020: New radiocarbon dates for the Late Gravettian in Eastern Central Europe. *Radiocarbon* 62/1, 243–259.
- Žák, K. 2009: Studie transportu štěrku v říčním toku s využitím metalurgické strusky jako stopovače: přínos pro poznání fluvialní redistribuce vltavínů. *Bulletin mineralogicko-petrologického oddělení Národního muzea* 17/1, 79–90.
- Žebera, K. 1958: Československo ve starší době kamenné. Praha.

The excavation of a Gravettian and Neolithic settlement at Řevnice, Prague-West District

Řevnice is one of the key sites of the Bohemian Gravettian, the site was also included in a classic synthesis by M. Otte (Otte 1981, 251–254). Three field excavations by employees of the National Museum – J. Neustupný (1940), B. Svoboda (1951) and J. Skutil (1951) – became subject of a thorough monographic study (Šída ed. 2009, 89–121; Šída 2010 including literature). The third and last stage of excavation of the Řevnice site which was conducted by S. Vencl in 1961 (Vencl 1962; 2013, 89) was not included in the above publication. This small-scale rescue excavation fixes the extent of the area with finds on the western edge of the settlement which was later significantly damaged by the construction of another detached house. All the excavations investigated an area of 155 m² in total (Fig. 4), the other test pits only revealed Neolithic settlement or were archaeologically sterile.

The site spreads at an altitude of 217 m above sea level, on the lower terrace of the Berounka River, at the foot, under a steep SE slope of a high hill (beside other things, also with the occurrence of abundant Middle Paleolithic pebble stone industry). The settlement was situated in a protected and at the same time strategic location, on a gentle slope with a view of the narrowing valley of the Berounka River (Šída ed. 2009, Fig. 32), at present about 150 m from it, with an altitude difference of 16 m.

During the 1961 excavation, only trench E1 (Fig. 5–7) reached Gravettian layers. Chipped stone industry occurred in a yellowish clayey layer, at a depth of 60 to 80 cm under the ground. The striking differences in its numbers between various sectors (Fig. 5B) are difficult to interpret.

A total of 360 pcs. of Upper Paleolithic chipped industry (i.e. 9.4 % of all finds from the site) were standardly analyzed with regard to raw materials, technology and typology. The low number of burnt specimens (1.4 %) does not indicate the existence of a fireplace in the area of the trench and in its immediate vicinity. The raw material spectrum of chipped stone industry from Vencl's excavation (Table 1, Fig. 8) corresponds to the situation in other trenches (cf. Šída ed. 2009, Table 10; Šída 2010, 103–104, graph 1). Erratic flint with a fluctuating degree of patination are dominant (77.8 %). However, other complementary raw materials (semitranslucent chalcedony, Upper Carboniferous and Permian limnic silicites, Cretaceous spongolites; Fig. 9) are proportionally better represented (altogether 21.5 %). The authors also presuppose certain corrections of the raw material strategy of the Bohemian Gravettian, e.g. the use of Bavarian Arnhofen type banded chert seems to be doubtful (they consider the assemblage from Podhořany, Mělník District: e.g. Šída ed. 2009, 122–127, as Upper Paleolithic).

Blades which are often very narrow prevail in the assemblage. The only carefully prepared blade core on a flake was exploited along its thin edge (Fig. 11:24). Besides a single scraper (Fig. 11:22) and several retouched blades (Fig. 11:20–21,23), burins (Fig. 11:17–19) and narrow points, backed points, backed micro-blades (Fig. 13:1–12) are predominant. Narrow shapes with the base and the top part unworked, straight and blunt retouched, or less often unretouched occur as well. The retouch on the side of the blade is straight or sometimes slightly convex, directed into both faces (crossed retouch). A typical feature is a striking fragmentarity of shapes. Refittings (Fig. 5B, 13:15) are rare, beside to numerous macroscopically apparent impacts (e.g. Fig. 13:16–17). The on-site manufacture of backed tools is proven by incomplete specimens (e.g. Fig. 13:18–19), among others also those with irregular blunting retouch on their sides (so-called gibbosité, Fig. 13:18). The recording of macrolithic chipped stone industry made of Ordovician quartzites of terrace origin is important (especially the remarkable chopper in Fig. 14:1), which was not noticed during earlier excavations.

The question of dating cannot be satisfactorily answered due to the absence of ¹⁴C dates. The differences from the radiocarbon dated Late Gravettian sites at Lubná (e.g. Šída ed. 2009; Šída 2016; Wilczyński et al. 2020) lie in the absence of La Gravette points, or more precisely of microgravettes with partial ventral retouch. Backed tools with straight or arched, carefully worked bases are typical of the published site. Řevnice represents a different phase of Late Gravettian or possibly Epigravettian settlement of Bohemia (perhaps somewhat later than the sites at Lubná).

Traces of Neolithic settlement turned up continuously during all excavations at the site, but the article presents their evaluation for the first time. Neolithic pits (Fig. 5A, Šída ed. 2009, 100, Fig. 46) showed as unremarkable interventions, most finds lack a more precise spatial fixation, so the assemblage was only summarily evaluated. Some poorly preserved pottery (Fig. 15, 16:1–8, 17:1), then both chipped and ground stone industry (Fig. 16:9–13, 18:3) and macroliths (hammerstones, querns; Fig. 17:4–7, 18:1–2) belong to the Linear and Stroked Pottery cultures. The settlement dates back to the late phase of the Linear Pottery culture and the late phase of the early stage (Mšeno I horizon) or the late stage of the Stroked Pottery culture (according to M. Lička; for the chronology in general see e.g. Lička 2016; 2019). The assemblage is remarkable due to a higher portion of stone industry, especially hammerstones made of local Ordovician quartzites and fragmented querns of Carboniferous and Ordovician sandstone.

The location of the settlement in general is in accordance with the widespread notion about the placement of Neolithic settlements – in this case on a low, gently sloping terrace (Rulf 1983, 75). Another prerequisite is the proximity of water. This requirement is met here thanks to the presence of two smaller potential sources – brooks – and the larger Berounka River, which probably also had some importance for transport. The local settlement could have mediated the transport and (or) exchange of quern stones. The raw material for their manufacture was obtained from nearby local outcrops (the high number of discovered querns in comparison with scarce pottery fragments is conspicuous). It is also of some importance to mention the fact that it is another LBK settlement, in the valley of the right bank tributary of the Berounka River, at Žebrák (Beroun District), which is traditionally regarded as a production and distribution centre for the supply of querns to local settlements. This settlement provided evidence for the individual stages of manufacture of these objects. Furthermore, there are easily accessible raw materials for their manufacture in the vicinity (Stolz et al. 2006, 81).

English by Jan Machula

Fig. 1. Řevnice, Prague-West District. Location of the site on a map of Bohemia.

Fig. 2. Northwestern view of the narrowing valley of the Berounka River. The shaded location of the site is marked with an arrow.

Fig. 3. On the left, there is the garden of the Sklenář family including the site, viewed from the southwest. On the right, there is a snapshot of the excavation in 1940.

Fig. 4. Distribution of all trenches and test pits from 1940, 1951 and 1961. All trenches (A–E), probing test pits dug by J. Neustupný (irregular round areas), sampling drill holes by S. Vencl (crosses) and the findspot of 4 pcs. of chipped stone industry discovered in disturbed ground in 1958 (cross with number 1) are marked on a plan of the house and garden including pavements and sheds.

Fig. 5. A. Plan of trenches in the central part of the site showing sectors of trench 1/1961 and layouts of probable Neolithic pits (c, g, h), B. The same plan showing the quantity of Gravettian chipped stone industry in sectors of trench E1 and a line segment connecting the jigsaw puzzle pieces from a backed tool.

Fig. 6. Photo of trench E1/1961 taken from the southeast.

Fig. 7. Trench E1/1961. A. Planigraphy of finds, B. Adjacent NE profile, C. NW profile and plan of one of its meters with stones in an LBK pit.

Fig. 8. Graph showing the frequency comparison for the main raw materials from trench E1/1961 and from earlier excavations at the site.

Fig. 9. Trench E1/1961. Samples of raw materials for Gravettian chipped stone industry. From the left: limnosilicite, chalcedony and spongolite.

Fig. 10. Cuts of artefacts (A.B. Řevnice, limnosilicite; C.D. Líně, Permian limnosilicite).

Fig. 11. Gravettian chipped stone industry from trench E1/1961.

Fig. 12. A. Width/thickness ratios for blades, based on the raw material, the 1961 excavation season. Tools with backed edges are marked, too. B. Similar statistics for all backed tools from the site, including the indication of uncompleted pieces.

Fig. 13.–14. Gravettian chipped stone industry.

Fig. 15. Selected pottery.

Fig. 16. Selected pottery and chipped stone industry.

Fig. 17. Pottery, querns and hammerstones/pestles.

Fig. 18. Querns and a drilling core.

Table 1. Basic categories of Gravettian chipped stone industry and its raw materials (the numbers of uncertain determinations are given in brackets).

Table 2. Basic categories of Gravettian chipped stone industry in sectors of trench E1/1961.

Table 3. Overview of all backed tools.

Jan Eigner, Národní muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1
eigner.istvan@seznam.cz

Milan Lička, Španielova 1254, 163 00 Praha 6
milan.licka234@seznam.cz

Antonín Přichystal, Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta MU, Kotlářská 2, 611 37 Brno
prichy@sci.muni.cz

† **Slavomil Vencel**, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.

Karel Žák, Geologický ústav AV ČR, v. v. i., Rozvojová 269, 165 00 Praha 6
zak@gli.cas.cz

